

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Anna Fricová

Národnostní poměry na Gymnáziu Chomutov v letech 1918-1948

Ethnic minorities at Chomutov Grammar school in years 1918-1948

Praha 2021

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 6.července 2021

Anna Fricová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Doc. PhDr. Tomáši Kasperovi, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady a vstřícný přístup při vedení mé bakalářské práce.

Dále velmi děkuji za pomoc PhDr. Vratislavu Votavovi, který mi pomáhal s hledáním pramenů k mé bakalářské práci v archivech i mimo něj.

Následně i panu Mgr. Josefu Märcovi, který ve mně probudil lásku k historii a zájem o studium regionálních dějin, se kterými přímo souvisí tato práce.

Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině, neboť mě podporovala nejen při psaní této práce, ale i během celého studia.

Klíčová slova (česky)

[Gymnázium, Chomutov, národnostní menšiny, národní školství, česko-německé vztahy, středoškolský život, 1918-1948, regionální dějiny]

Klíčová slova (anglicky):

[Grammar school, Chomutov, ethnic minorities, national education, Czech-German relations, high school life, 1918-1948, regional history]

Abstrakt (česky)

Práce zachycuje problematiku společenských souvislostí vývoje gymnazijního studia v Chomutově v období 1918-1948. Zaměřuje se zejména na národnostní aspekty česko-německých vztahů v tehdejší školské sféře. Na základě dobových pramenů se snaží zdůraznit jak jeho obecné rysy, tak především místní specifika. Ukazuje, jak ve městě s německou většinou, která disponovala uznávanou střední školou se starou historickou tradicí, se s velkými obtížemi prosazovala snaha české menšiny o založení vlastní střední školy. Dokresluje některé komplikované momenty česko-německých vztahů na postavení židovské menšiny. Snaží se přiblížit významné komunální osobnosti ve městě, které se podílely na rozvoji místního školství. Přináší profily některých místních profesorů a pedagogů, všímá si i každodennosti tehdejší středoškolského života. Snaží se objasnit, jak se němečtí středoškoláci podíleli na vyhlášení nepřátelských postojů k republice v tragickém roce 1938, jehož důsledky vedly k druhé světové válce a k poválečnému odsunu německé populace. České gymnázium se poté rozvíjelo v souladu s potřebami osídlení a poválečné obnovy pohraničí...

Abstract (in English):

The thesis captures the social context of the growth of grammar school studies in Chomutov in the period 1918-1948. It focuses mainly on the national aspects of Czech-German relations in then education. Based on period sources, it tries to emphasize both its general features and, above all, local specifics. It shows how in the city with a German majority, which had a recognized high school with an old historical tradition, the Czech minority's efforts to establish its own secondary school were very difficult to enforce. It illustrates some complicated moments of Czech-German relations on the position of the Jewish minority. It tries to bring together important communal personalities in the city who participated in the development of local education. It brings profiles of some local professors and pedagogues and also notes the everyday life of secondary school life at the time. It seeks to clarify how German high school students contributed to the escalation of hostility to the republic in the tragic year of 1938, the consequences of which led to World War II and the post-war expulsion of the German population. The Czech grammar school was then developed by the need for settlement and post-war reconstruction of the border...

OBSAH

ÚVOD	9
1. PŘEHLED DŮLEŽITÝCH HISTORICKÝCH MEZNÍKŮ V LETECH 1918-1948 (s přesahem historie školství ČSR a gymnázií v Chomutově)	12
1.1 Etapa „odrakouštění“ (přibližně v letech 1918 – 1923)	12
1.2 Etapa „Zlatá léta první republiky“ (v letech 1924 – 1929)	14
1.3 Etapa „Světová hospodářská krize a její důsledky“ (1929 – 1933)	15
1.4 Etapa „ohrožení republiky a Mnichov 1938“ (1933 – 1938)	16
1.5 Etapa „od druhé republiky ke druhé světové válce“ (1938 – 1945)	18
1.6 Etapa „třetí republika, osvobození ČSR v roce 1945, vývoj do roku 1948“	19
2. NÁRODNOSTNÍ SLOŽENÍ OBYVATELSTVA V ČSR	21
2.1. Národnostní menšiny v období první republiky	21
3. ŠKOLSTVÍ ZA PRVNÍ REPUBLIKY	24
3.1. Školský systém za první republiky	24
3.2 Vnitřní každodenní život středních škol	25
4. PŘEHLED DĚJIN MĚSTA CHOMUTOVA A CHARAKTERISTIKA REGIONU	27
4.1 Důležité mezníky města	27
4.2 Charakteristika regionu po 1.světové válce	27
4.2.1 Údaje o národnostním složení	28
5. NÁRODNOSTNÍ MENŠINY V CHOMUTOVĚ (1918-1948)	29
5.1. Němci a německá komunita	29
5.2 Židovská komunita	30
5.3 Poválečné změny	30
6. VZNIK, VÝVOJ A HISTORIE GYMNÁZIA V CHOMUTOVĚ	34
6.1. Přehled dějin instituce	34
7. NĚMECKÉ STÁTNÍ GYMNÁZIUM CHOMUTOV	35
7.1. Počet a složení žáků – statistické údaje	35
7.2 Tehdejší poměry a důsledky stavby nové budovy	35
7.3 Národnostní a náboženské složení	39
7.3.1 Češi a Němci na jedné škole	42
7.4. Výuka a její ovlivnění nacismem	42
8. KAŽDODENNÍ ŽIVOT NA NĚMECKÉM GYMNÁZIUM V CHOMUTOVĚ	45
8.1 Německé gymnázium z pohledu prvního ředitele Alfreda Heera	46
8.2 Výňatky ze školních kronik	47
8.3 Ředitelé a významní učitelé 1918 – 1938	48

8.4 Perličky ze života studentů německého gymnázia.....	51
9. ČESKÉ GYMNAZIUM V CHOMUTOVĚ	54
9.1 Státní reálné gymnázium v Chomutově	54
9.2 Poměry na českém gymnáziu.....	55
9.3 Národnostní složení studentů na českém gymnáziu.....	57
11. VÝZNAMNÍ STUDENTI A ABSOLVENTI GYMNAZIÍ V CHOMUTOVĚ	61
Závěr	64

ÚVOD

Úvodem bych chtěla napsat několik slov o mém vztahu k problematice, která je hlavním předmětem zkoumání v této práci.

Narodila jsem se v Chomutově, pozoruhodném místě s bohatými dějinami, které dodnes připomíná velmi dobře zachované historické jádro. Pro mnohé lidi jsou dnes severní Čechy spojovány především s mnohaletou devastací způsobenou povrchovou těžbou hnědého uhlí a mohutným rozvojem těžkého průmyslu. Navíc se v uplynulém století přehnaly tímto krajem dějiny v podobě národnostních třenic a konfliktů, sociálně ekonomických a demografických proměn, které jej během života dvou či tří generací změnily způsobem zcela osudovým. Často za cenu osobních tragédií těch, kdo se museli podílet na těchto událostech, ať již dobrovolně nebo i často spíše nedobrovolně.

Zdalo by se, že převratné události posledních desetiletí musely zcela vymazat historickou paměť národa. Vždyť téměř kompletní výměna populace, vzestup a pád velkých sociálních skupin a vrstev, mohutný příliv nově příchozích, ne vždy kompatibilních se změněným prostředím, nejsou příznivé k uchování původních hodnot a tradic a s nimi spjatého dějinného povědomí. Rovněž je nutné podotknout, že člověk dnes v této nestabilní a nejisté době spíše vyhlíží poslední vymoženosti moderní techniky, konzumu a masové kultury, než aby se díval nazpátek. A pokud přece, pak aby všechno minulé často jen relativizoval a „dekonstruoval“ v duchu současných účelových schémat.

Přesto lze při trošce pozornosti a zájmu i za těchto nepříznivých podmínek a okolností objevit střípky historické paměti. Často jsem se setkávala s tím, že starší lidé v Chomutově používají dřívější názvy různých míst, aniž by přesně znali jejich původ. I v rodině jsem slýchávala v rozhovorech: „Půjdeme na Ruland..., děda dělal v mannesmance..., tam stávala poldovka“. Bylo přitom zřejmé, že se jedná o tradovaná a zkomolená označení pocházející z němčiny a spojená s minulostí před rokem 1945.

V letech 2013 – 2017 jsem studovala na Gymnáziu Chomutov. Z jeho konstruktivistické budovy z roku 1932 je překrásný výhled na historické jádro města, kde se snoubí starobylé gotické, renesanční a barokní prvky. Měla jsem štěstí na učitele dějepisu (Mgr. Josef Märč), který

dokázal obdivuhodně probudit zájem o historii našeho města i kraje. Snažil se nás vést k pochopení širších souvislostí dějin, a to právě především v období druhé světové války, jejích příčin a důsledků. Mocným dojmem na mě zapůsobila místa spojená s historií národního odboje, židovských ghett a koncentračních táborů. Některá jsme navštívili již během středoškolských studií, na jiná jsem se pak vypravila sama z vlastního zájmu o poznání a pochopení této bolestné a tragické doby.

Na střední škole jsem se také zúčastnila dějepisné olympiády a zpracovávala témata o historii Židů s charakteristikou jejich kultury na Chomutovsku i o poválečném vývoji v tomto okrese.

Britský historik Eric Hobsbawm (1927 – 2012) nazval 20. století „stoletím extrémů“ (vymezené jako krátké století lety 1914 – 1991) a konfliktem nacionalismů. Jeho pojetí nacionalismu nám umožňuje pochopit, jakým způsobem vznikají a působí moderní nacionalismy, včetně toho nejhoršího a nejdestruktivnějšího – německého hitlerovského nacismu. Hobsbawm ukazuje, že národ není nějakým biologicky daným archetypem, ale že se jako moderní koncepce rozvíjí spolu s nacionalismem jako svou ideologií. Pro jeho vznik jsou nezbytné určité politické, technicko - organizační a ekonomické podmínky, včetně existence správního a vzdělávacího systému, které umožňují přenos nacionalistických idejí shora dolů, jejich následné zakořenění a získání masové podpory.

V souvislosti s tím jsem si položila tyto otázky:

Jaké byly životní podmínky v tomto tehdy převážně německém městě – s ohledem na školství a vzdělávání občanů české i německé národnosti?

Jak se soužití německého a českého života v období po roce 1918 projevilo na střední škole s velmi starou a důstojnou tradicí?

Jakým způsobem česká menšina čelila německé převaze ve střední škole jako důležité součásti veřejného a kulturního života?

Jaké pozice zaujímala v té době v rámci školství pozoruhodná židovská náboženská menšina?

Jak vypadal každodenní život a aktivity tehdejší mládeže a jak se odrážejí v dobových pramenech a zdrojích?

Proto jsem se také ujala velmi nesnadného úkolu – pokusit se prozkoumat zejména to, jak v prostředí mého rodného města se v rámci reálií školských zařízení (především tehdejšího německého a českého gymnázia) mohl rozvinout a projevit německo-český nacionální konflikt, který těžce a nezvratně zasáhl do životů obyčejných lidí obou národností. Je pochopitelné, že jsem se nemohla omezit na nějaký úzký historický výsek, ale musela jsem vzít v úvahu (a zahrnout do své analýzy) širší souvislosti česko-německých vztahů v ČSR obecně a v Chomutově obzvláště.

V této práci jsem čerpala z dostupné literatury (české i německé), regionálních studií, zachycených vzpomínek pamětníků a archívních záznamů Státního okresního archivu Chomutov se sídlem v Kadani. Doufám, že se mi podařilo z těchto zdrojů vybrat to nejpodstatnější, nejucelenější a nejzajímavější...

K tomu mi dopomáhej PALLAS ATHÉNA, ochránkyně chomutovského gymnázia.

1. PŘEHLED DŮLEŽITÝCH HISTORICKÝCH MEZNÍKŮ V LETECH 1918-1948 (s přesahem historie školství ČSR a gymnázií v Chomutově)

Československá republika byla vytvořena spojením tří historických částí (Království českého, Markrabství moravského a Vévodství slezského) s nově konstituovaným Slovenskem a nově vzniklou Podkarpatskou Rusí.

Založením samostatného Československa 28. října 1918 byla zahájena nová etapa vývoje našich zemí, kterou však násilně ukončil zánik první republiky (Mnichov 1938), vytvoření Protektorátu Čechy a Morava (březen 1939), válka a s ní spojené národnostní, sociální a politické problémy, poválečná snaha o demokratizaci společnosti a vše završilo postupné převzetí moci komunistickou stranou v letech 1945 – 1948.

V průběhu všech těchto historických mezníků se zvláště v pohraničí vyhrotily česko-německé vztahy, což zejména ve vývoji českého menšinového školství a životě jednotlivých škol hrálo zásadní roli.

Období 1918 – 1948 můžeme rozdělit do několika etap vyznačujících se změnami společenského a politického uspořádání v našich zemích a s nimi souvisejícími změnami postojů a nálad v celé společnosti. To vše se velmi výraznou měrou promítalo do oblasti tehdejšího školství. Pokusím se nyní ukázat, zda-li a jak konkrétně se odrážely tyto změny na samotném Gymnáziu v Chomutově. Jak uvidíme, mnohé z uvedeného je charakteristické pro všechna revoluční a krizová období v celém průběhu dějin...

1.1 Etapa „odrakouštění“ (přibližně v letech 1918 – 1923)

Vznik ČSR vyvolal u naprosté většiny české populace velké nadšení („po 300 letech máme znovu svobodu!“), u českých Němců naopak zklamání a doutnající nespokojenost. Heslem

doby se stalo „odrakouštění“¹ a celková snaha odstříhnout se od všeho spojeného se starou monarchií, která byla zvláště mezi Čechy chápána jako synonymum přežilosti, zkostnatělosti a zpátečnictví. Spolu s tím začalo tažení proti katolické církvi jako věrné opoře monarchie. Heslo „Řím bude Čechem souzen a odsouzen“ vedlo k výzvám vystupovat z katolické církve. Vzrůstal počet občanů bez vyznání – objevovaly se antiklerikální spolky jako „Volná myšlenka“, kterou podporovaly četné politické a kulturní osobnosti². Pocit vděčnosti ke spojeneckým mocnostem Dohody (zejména k Francii, ale i USA, a především tehdejšímu prezidentu W. Wilsonovi) napomáhal nadšenému přejímání politických a kulturních vlivů.³

Ze škol rychle zmizely staré státní symboly, portréty habsburských panovníků, ale i kříže s heslem republikánské, demokratické a laické školy. Byly schváleny nové školské zákony – tzv. Lex Metelka z 3. 4. 1919 o menšinových školách, dále Malý školský zákon z 13. 7. 1922, ale také řada opatření k materiálnímu zajištění škol a učitelů. Situace však zůstávala značně nepřehledná, staré i nové se stále střetávalo. Národnostní složení obyvatelstva ČSR, rozdílná úroveň vyspělejších českých zemí a zaostalého Slovenska i Podkarpatské Rusi tuto situaci dále komplikovalo⁴.

V Chomutově nebylo ani stopy po nadšení ze vzniku ČSR. Ve školní kronice německého gymnázia je pouze lakonická zmínka – „28. 10. 1918 byla v Praze proklamována Československá republika“. Nebylo zde ani žádné protikatolické tažení – zdejší Němce zcela minulo. Naprostá většina občanů tehdejšího Chomutova zůstala „matrikovými“ (tj. nábožensky velmi vlažnými) katolíky.

Nové poměry se projeví spíše generační obměnou profesorského sboru přímo na gymnáziu. V roce 1921 odešel do důchodu 67 letý ředitel Gregor Fischer, postupně ukončili službu i další cisterciáckí profesori a od školního roku 1925/1926 vyučovaly na škole už jen laičtí profesori,

1 Tento termín často uváděl i prezident T.G.Masaryk (např. v knize Světová revoluce: *Za války a ve válce 1914–1918*)

2 Např. J. S. Machar, 1864 – 1942, známý antiklerikální básník a publicista.

3 SÝKORA, Petr. *Básník proti Hradu: neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-396-1.

4 Školství a vzdělanost první poloviny 20.století. *Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 331-336. ISBN 978-80-7432-985-2.

novým ředitelem byl od roku 1921 Dr. Alfred Heer. Roku 1923/1924 bylo zaváděno povinné vyučování českého jazyka, v tomto období také vzrůstá počet dívek, které jsou již evidovány jako řádné (nikoliv „hospitující“) studentky, došlo již k významnému zrovnoprávnění mužů a žen⁵.

1.2 Etapa „Zlatá léta první republiky“ (v letech 1924 – 1929)

Po překonání dlouhé hospodářské krize způsobené 1. světovou válkou a s ní spojenými ztrátami, stejně jako rozbitím společného středoevropského trhu⁶, nastalo období ekonomického rozvoje a prosperity. Spolu s tím se společnost stabilizovala i politicky, což se výrazně promítalo i do česko-německých vztahů. Většina německých stran přijala aktivistický postoj, stala se součástí vládní koalice. Zdálo se, že pro nově vzniklou ČSR nastala příznivá doba umožňující překonat „malé poměry“ a otevřít se světu, všem pokrokovým politickým a kulturním trendům.

Symbolem doby se stal na jedné straně Tomáš Baťa – vzor dynamického a úspěšného podnikatele se širokým obzorem⁷, na druhé straně pestrá paleta směrů kulturní avantgardy odvážně experimentující s různými myšlenkovými a uměleckými formami⁸.

V oblasti školství se projevují snahy o tvůrčí hledání nových koncepcí a přístupů, diskuse o vytvoření systému jednotné školy, sblížení různých typů středních škol, jejich navázání na nižší i na vyšší typ vzdělání. Toto stanovisko zastávala hlavně politická levice⁹. Zvýšila se poptávka po reálných gymnáziích spíše než klasických, kvůli většímu rozsahu výuky moderních jazyků a přírodovědných předmětů. Inspirace byla hledána zejména ve Francii a Švýcarsku, později i

5 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995. (Nečíslováno).

6 V důsledku rozpadu Rakouska – Uherska.

7 Můžeme zmínit např. školy baťovských „mladých mužů a žen“.

8 Více rozebráno v: Reforma vzdělávání a výchovy v Baťově Zlíně. *Velké dějiny země Koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 346-351. ISBN 978-80-7432-985-2.

9 Příkladem může být pedagog Václav Příhoda, 1889 – 1979.

v anglosaských zemích. Filozofickým zdrojem byl jak Masarykův realismus, tak i pozitivismus a pragmatismu¹⁰s.

Také v chomutovském gymnáziu se již v polovině 20. let objevuje snaha transformovat školu na reálné gymnázium, chyběly však materiální a technické podmínky. Začalo se proto se shromažďováním finančních prostředků pro stavbu modernější budovy¹¹.

1.3 Etapa „Světová hospodářská krize a její důsledky“ (1929 – 1933)

V roce 1929 vypukla ekonomická krize, která zasáhla celý světový hospodářský systém. Výsledkem bylo zostření sociálních i národnostních konfliktů¹². Krize legitimacy státních institucí, jejich kritika zleva (komunisté a levicoví intelektuálové) i zprava (fašizující nacionalisté všech odstínů, zejména němečtí, jejichž heslem bylo svolání, že „vláda je neschopná a diskriminuje hlavně Němce“).¹³

Situace ve školství se výrazně zhoršila, na nové projekty nebylo dostatek finančních prostředků. Mladí lidé po ukončení středoškolského a vysokoškolského vzdělání zůstávali nezaměstnaní, v nejlepším případě získávali jen špatně placené a ponižující pozice. Tyto traumatizující zkušenosti ovlivnily jejich postoje a smýšlení na celá desetiletí.

Chomutovského gymnázia se zatím tato situace přímo nedotýkala. Naopak – v letech 1930 – 1932 se podařilo dostavit novou moderní budovu a škola získala požadovaný status reálného gymnázia.

10 Školství a vzdělanost první poloviny 20.století. *Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 331-336. ISBN 978-80-7432-985-2.

11 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

12 Např.: *Velká mostecká stávka v severních Čechách roku 1932 - demonstrace pracujících proti propouštění a snižování mezd pod heslem „Ani muže ze závodu, ani halěř ze mzdy“*, celkové napětí v česko-německých vztazích, zákaz německých nacionalistických stran, boj o „insignie“ Univerzity Karlovy.

13 ADAMOVIČ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-652-3.

1.4 Etapa „ohrožení republiky a Mnichov 1938“ (1933 – 1938)

ČSR se jen velmi pomalu vzpamatovávala z hospodářské krize – rozvoj zbrojní výroby a výstavba hraničních opevnění. Vyrůstá ohrožení ze strany nacistického Německa a jeho spojenců (Polsko, Maďarsko, Itálie). Silně se začíná projevovat nátlak Sudetoněmecké strany (úspěchy ve volbách 1935, 1938, pokles vlivu a zánik aktivistických stran na české straně napříč politickým spektrem – volání po antifašistické „lidové frontě“ s heslem „věrni zůstaneme“)¹⁴.

Na školách všech stupňů se začal klást větší důraz na posilování obranyschopnosti obyvatel (tělesná výchova, branná a předvojenská příprava)¹⁵.

Rozhodnutí čtyř velmocí v Mnichově 1938, rozsáhlé územní ústupky, vyhánění českých obyvatel z pohraničí – velká rána a těžké zklamání, z něhož se český národ nikdy zcela nevzpamatoval¹⁶.

Na německém gymnáziu v Chomutově se začaly masivně šířit projevy nacistické propagandy. Studentům bylo zakázáno členství ve spolcích podporujících politickou činnost a národnostní nesnášenlivost, stejně jako nošení jakýchkoliv politických symbolů a odznaků (nošení hákového kříže bylo zakázáno již v roce 1924)¹⁷. I přesto se studenti gymnázia aktivně účastnili protičeskoslovenských demonstrací (především ve vyhroceném roce 1938), ostentativně bojkotovali vše, co souviselo s československou státností – oslavy 28. října, výročí T. G. Masaryka, a další památné dny.

V roce 1935 je jako protiváha německého vlivu založeno české gymnázium, které mělo na svůj rozvoj bohužel velmi málo času... Po Mnichově 1938 museli všichni Češi z Chomutova odejít,

14 Prezident E. Beneš na Masarykově pohřbu v roce 1937, stejnojmenný manifest levicových intelektuálů. (*Demokracie dnes a zítra*. 7. (6. české) vyd. Praha: Čin, 1948.).

15 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

16 Jan Tesař to nazval „mnichovský syndrom“.

17 Školní a mimoškolní každodennost. Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost. Praha: Paseka, 2020, s. 364. ISBN 978-80-7432-985-2.

německé jednotky obsadily celý okres, na budovách středních škol (tedy i gymnázia) se ze žárovek rozsvěcely hákové kříže a další nacistické symboly¹⁸.

¹⁸ KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

1.5 Etapa „od druhé republiky ke druhé světové válce“ (1938 – 1945)

Důsledkem Mnichova 1938 bylo kromě německého obsazení tzv. Sudet rovněž ustavení tzv. „Druhé republiky“¹⁹ na zbylém území státu. Moci se ujal blok pravicových stran, které se spojily do Strany národní jednoty s programem nastolení poloautoritářského režimu. Cílem bylo využít mnichovského otřesu k dalekosáhlému přehodnocení a odmítnutí demokratických hodnot první republiky. Množily se útoky, i v tisku, na prezidenty Beneše²⁰ a Masaryka, byly propagovány zpátečnické ideje, především katolickými a krajně nacionalistickými intelektuály.²¹

Změny měly nastat i v oblasti školství. Připravovaný program Strany národní jednoty požadoval, aby škola byla „národní a věřící“, zbavená liberálních a bolševických vlivů a počítalo se i s diskriminací Židů.²² Ani sebevětší ústupky nedokázaly zastavit nacistické Německo při likvidaci Československého státu. 15. 3. 1939 byl po německé okupaci vyhlášen Protektorát Čechy a Morava.

České školství bylo těžce zasaženo – vysoké školy byly 17. 11. 1939 uzavřeny, počet středních škol byl stále více omezován. Výuka byla (zejména od roku 1941) zcela podřízena velkoněmeckým vzorům a nacistické ideologii. Důraz byl kladen hlavně na znalost němčiny, německy byly vyučovány i některé další předměty (např. historie). Je charakteristické, že nejhorší pronacistický kolaborant, byl právě ministr školství Emanuel Moravec²³. Na obsazeném sudetském území se nacistický diktát uplatňoval ještě dříve a otevřeněji.²⁴

¹⁹ *Oficiálně označené Česko – Slovensko*

²⁰ *Heslo hlásalo „odbenešit“.*

²¹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky druhé republiky 1938-1939.* Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-718-4516-7.

²² RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky druhé republiky 1938-1939.* Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-718-4516-7.

²³ *Ministrem v letech 1942 – 1945.*

²⁴ *Střední školství v letech 1938-1948. Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost.* Praha: Paseka, 2020, s. 366-369. ISBN 978-80-7432-985-2.

V Chomutově bylo toho dokladem uzavření českého gymnázia ihned v říjnu 1938. Úroveň německého gymnázia se výrazně snížila, někteří jeho žáci našli smrt v uniformách Wehrmachtu. U ostatních byly vyžadovány aktivity v Hitlerjugend i v dalších organizacích a službách na podporu válečného úsilí Říše.²⁵

1.6 Etapa „třetí republika, osvobození ČSR v roce 1945, vývoj do roku 1948“

Toto období sebou opět přineslo velké naděje. Většina lidí si přála, aby nová republika byla skutečně národním státem s vyšším stupněm demokracie (zejména v ekonomickém a sociálním životě) než ta předmnichovská. Největším vděkem za osvobození byl zahrnován Sovětský svaz, od západních demokracií se neočekávalo mnoho dobrého („zradily nás v Mnichově“). Přesto se objevily naděje, že se ČSR může stát „mostem mezi Západem a Východem“ a uskutečnit jakousi syntézu demokracie a socialismu²⁶.

Tyto tužby našly svůj výraz jak v heslu „socializující demokracie“ E. Beneše²⁷, tak i v tehdejšímu programu KSČ o „specifické cestě k socialismu“²⁸ odvolané definitivně až pod Stalinovým nátlakem v roce 1949. Proto i první poválečná opatření²⁹ byla schválena všemi stranami vlády Národní fronty – komunisté, sociální demokraté, národní socialisté a lidovci (byť s odlišnými představami a důsledností). Tato opatření byla zakotvena v Košickém vládním programu z roku 1945.³⁰

Otázky dalšího vývoje školství zde byly jen stručně načrtnuty v požadavku na zavedení systému jednotné školy. V zásadě však nemělo dojít k větším změnám v celkové podobě vzdělávacího systému. Svou roli sehrála i skutečnost, že v čele resortu školství byl ministr profesor Dr.

25 BINTEROVÁ, Zdeňka. *Dějiny Chomutova*. Chomutov: Okresní muzeum, 1997. ISBN 80-238-1756-6.

26 *Demokracie dnes a zítra*. 7. (6. české) vyd. Praha: Čin, 1948.

27 *Demokracie dnes a zítra*. 7. (6. české) vyd. Praha: Čin, 1948.

28 ŠVERMOVÁ, Marie. *Vzpomínky*. Praha: Futura, 2008. ISBN 978-80-86844-33-6.

29 *Odsun Němců, potrestání zrádců a kolaborantů, znárodnění velkého průmyslu, pozemková reforma*

30 ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-652-3.

Zdeněk Nejedlý (KSČ) nahrazen Jaroslavem Stránským (národní socialista) ve druhé poválečné vládě (1946 – 1948).

Toto celé období bylo také charakterizováno plošným zánikem německých středních škol, obnovením předmnichovského stavu na českých středních školách a diskuzí o další demokratizaci celého školského systému. Pro rozdílná stanoviska komunistů a sociálních demokratů na jedné straně a národních socialistů a lidovců na straně druhé, nebyl tento problém před únorem 1948 vyřešen. Zákon o změně školské soustavy byl přijat až poúnorovou vládou tzv. obrozené Národní fronty 21. 4. 1948, kdy funkci ministra školství zastával znovu Zdeněk Nejedlý.³¹

V Chomutově bezprostředně po osvobození zaniklo německé gymnázium. Jeho budovu, sbírky, učební pomůcky, atd. převzalo obnovené české gymnázium s oficiálním názvem „Státní reálné gymnázium v Chomutově“. O jeho novém zřízení bylo rozhodnuto ministerstvem školství a osvěty 25. 8. 1945 s platností od začátku nového školního roku (1. 9. 1945). Počty žáků byly velmi rozdílné a měnily se s příchodem nových osídlenců do města (během roku přistoupilo 85 žáků, z nich později 18 odešlo, protože jejich rodiny se zde trvale neusadily). Na počátku školního roku 1946 – 1947 již školu navštěvovalo 320 žáků a v dalším roce (1947 – 1948) se jejich počet prakticky neměnil. Dokazuje to stabilizaci přílivu českých osídlenců v celém pohraničí.³²

Dostupné údaje nám ukazují, že studenti a absolventi německého gymnázia se po odsunu ve světě „neztratili“. Někteří z nich zaujali významná postavení ve veřejném a intelektuálním životě Německa nebo Rakouska. Alespoň tak zůstala zachována duchovní stopa této německé školy s dlouholetou tradicí.

31 KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: Politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-253-2.

1. 32 MICKA, Jan, František JEŽIL, Marie ZLÁMALOVÁ, Zdeněk KNOBLOCH a Helena SOLNAŘOVÁ. *Gymnázium Chomutov: Historie a současnost*. Chomutov: Tiskárna Akord, 2011.

2. NÁRODNOSTNÍ SLOŽENÍ OBYVATELSTVA V ČSR

2.1. Národnostní menšiny v období první republiky

První sčítání lidu v nové Československé republice se pak uskutečnilo 15. února 1921.

*„Za nejdůležitější se považovalo zjištění národnosti obyvatelstva. Mělo totiž do jisté míry potvrdit oprávněnost vzniku samostatného Československa. Národnost se zjišťovala podle nové definice odvozené od tzv. kmenové příslušnosti, za jejíž projev se považoval mateřský jazyk. Tím se měla odstranit dřívější definice národnosti určovaná podle obcovací řeči, která prý nahrávala německému jazyku.“*³³

Nově vzniklý stát patřil mezi mnohonárodnostní země, k jiné národnosti, než české se v českých zemích hlásila více než jedna třetina všech obyvatel. Silné germanizační tendence po uplynulá staletí vedla k částečné asimilaci obyvatelstva, proto není divu, že mezi největší minoritu patřili lidé hlásící se k národnosti německé, šlo přibližně o 3 mil. obyvatelstva. U německé menšiny lze však sledovat postupný úbytek.

NÁRODNOSTNÍ SLOŽENÍ OBYVATELSTVA ČR V LETECH 1921 A 1930		
NÁRODNOST	1921	1930
československá	6 774 715	7 349 039
ruská a ukrajinská	13 343	22 657
německá	3 061 369	3 149 820
maďarská	7 046	11 427
židovská	35 699	37 093
polská	103 521	92 689
jihoslovenská	---	4 749
rumunská	---	966
cikánská	---	227
ostatní	10 038	5 719
CELKEM	10 005 734	10 674 386

33 ROJÍČEK, Marek. Sčítání po 100 letech bude hlavně online. Český statistický úřad [online]. Praha: Český statistický úřad, 12. února 2021 [cit. 2021-5-23]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-po-100-letech-bude-hlavne-online>

Další sčítání lidu proběhlo v roce 1930, tedy 12 let od vzniku samostatného Československa. Poskytlo velmi zajímavý obraz rozvoje ČSR, zjišťovala se mj. gramotnost obyvatelstva, tělesné vady nebo hlavní a vedlejší povolání.

*„První Československá republika nedokázala uspokojit všechny nároky etnických menšin – Němců, Maďarů, Poláků a Rusínů. Vytvořila však pro ně podmínky demokratického rozvoje, mimořádně vyspělého menšinového školství, spolkového života a reprezentace, jaké nedokázal zaručit svým menšinám žádný sousední stát. Umožnila představitelům menšin, aby se důstojně podíleli na vládě ve státě a podpořila posílení menšin o demokraty, kteří museli uprchnout před diktátorskými režimy ve svých vlastních státech. Československo se stalo novým domovem jak Rusů a Ukrajinců, kteří prchali před komunismem, tak i Němců a Rakušanů, jež ohrožoval hitlerovský nacismus.“*³⁵

34 , ed. MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK. *Studie k sociálním dějinám 19. století*. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1992, s. 176-220. ISBN 80-86224-26-0.

35 PÁNEK, Jaroslav. Národnostní a náboženské menšiny v tisíciletých dějinách českých zemí. *Britské listy* [online]. Praha: Občanské sdružení Britské listy, 2021 [cit. 2021-5-24]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/10500.html>

3. ŠKOLSTVÍ ZA PRVNÍ REPUBLIKY

3.1. Školský systém za první republiky³⁶

Po roce 1918 byla struktura systému školství v podstatě zachována z dob rakousko-uherské monarchie. Úvahy o školských reformách zůstávaly spíše v teoretické rovině, bylo o nich diskutováno, zvláště mezi učiteli v Československé obci učitelské a ve vysloveně levicovém Socialistickém sdružení učitelstva. Vycházeli přitom z francouzských, švýcarských a anglosaských zdrojů a inspirací, které byly v té době vzorem modernosti, světovosti a pokrokovosti. Pokusům o jejich experimentální vyzkoušení a rozvinutí v našich podmínkách překážela nejen jistá setrvačnost a nedostatek politické vůle ve státní administrativě, ale zejména od počátku 30. let také hospodářská krize a následně i potřeba naléhavějších investic (obrana republiky)³⁷. Pozoruhodné reformní experimenty se podařilo rozvinout a zrealizovat v tzv. Baťovských školách, byly však omezeny na technické obory v souladu s ekonomickými potřebami expanze Baťova koncernu³⁸.

Pro fungování škol byla klíčová úloha „zřizovatele“ – rozdělení na **veřejné a soukromé školy** (včetně škol různých spolků, nadací a církví). Aby měly soukromé školy tzv. právo veřejnosti, musely splňovat stanovené podmínky z hlediska obsahu vyučování a kvalifikace pedagogů. Veřejné školy směly vydávat vysvědčení (včetně maturitních) uznávaná státními úřady. U soukromých škol bylo toto právo podmíněno rovněž odpovídající kvalitou výuky zjišťovanou a kontrolovanou školní inspekcí. Na menšinových středních školách byla zavedena povinná výuka československého jazyka. Povinná byla rovněž občanská výchova³⁹ také výuka náboženství v 1. – 5. ročníku.

Správa středních škol byla vykonávána ministerstvem školství a národní osvěty. Jeho ustanovení (tzv. výnosy) byly závazné po pedagogické, administrativní i personální stránce pro

36 Obrazová příloha č.1

37 Školství a vzdělanost první poloviny 20.století. *Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 331-336. ISBN 978-80-7432-985-2.

38 Reforma vzdělávání a výchovy v Baťově Zlíně. *Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 346-350. ISBN 978-80-7432-985-2.

39 Cílem bylo vychovávat k demokratickému občanství a základům morálky.

všechny vzdělávací instituce v republice. Na zemské úrovni byly ustaveny **Zemské školní rady** – dozor nad středními školami byl vykonáván **zemskými inspektory**⁴⁰. Zemským inspektorům podléhal určitý počet středních škol (v roce 1935 bylo v České a Moravskoslezské zemi 11 inspektorů pro české a 5 pro německé střední školy). Na střední škole měl klíčovou úlohu ředitel, pokud jde o jednotlivé třídy, pak třídní učitel. Postavení učitelského sboru vymezovaly zákony z roku 1919 a sbor zahrnoval vedle ředitele definitivní profesory, zatímní profesory (tzv. čekající profesory se státními zkouškami), suplující profesory (tzv. čekající profesory bez druhé státní zkoušky). Zákon stanovoval výše jejich úvazků, platové podmínky apod. Profesorská místa byla obsazována konkurzem (v nestátních zařízeních byl významnější vliv zřizovatelů).⁴¹

3.2 Vnitřní každodenní život středních škol⁴²

V oblasti **školství** nově vzniklá Československá republika v roce 1918 přejímala veškerou legislativu a zákonodárství z Rakousko-Uherské monarchie. Již v prvních letech byla patrná roztříštěnost školské legislativy, zákony se v podstatě upravovaly ze sedmi různých oblastí. Startovní podmínky vývoje československého školství se mohou charakterizovat jako velmi chaotické.

Na středních školách byl kladen důraz zejména na kázeňský řád, který se týkal nejen školní docházky, ale i mimoškolního času. Mládeži bylo zakázáno čtení a rozšiřování „nevhodné literatury“ (včetně té politicky podvrtné, což bylo velmi široké vymezení a záleželo na vedení školy). Členství v politických spolcích a nošení jejich symbolů rovněž nebylo povoleno – naopak bylo (hlavně u starších studentů) podporováno zapojení do sportovních a kulturních aktivit. Bylo to v souladu s ideálem fyzické a duševní zdatnosti – tento antický ideál „kalokagathie“ vyznával a mladým doporučoval i prezident Masaryk. Studenti se proto zapojovali do různých sportovních klubů, připravovali studentská divadelní představení a hudební produkce (např.

40 Včetně maturitních komisařů, odborných inspektorů pro tělesnou, hudební a výtvarnou výchovu.

41 *Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 359. ISBN 978-80-7432-985-2.

42 Školní a mimoškolní každodennost. *Velké dějiny zemí Koruny české: Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka, 2020, s. 363-366. ISBN 978-80-7432-985-2.

při významných dnech státu i školy). Při školách byly zřizovány knihovny, sportoviště, divadelní sály. Již za první republiky vystupovali moderně smýšlející pedagogové proti přetěžování mladých lidí množstvím učiva, častými písemnými pracemi, dlouhým vypisováním z učebnic (tzv. „didaktický materialismus“), požadovali podporu „školského zdraví“ (rovněž fyzického i duševního). Důraz na celkovou tělesnou zdatnost se rozvíjel i v průběhu 30. let (v souvislosti s hrozbou války se zařazovala do výuky předvojenská příprava a civilní obrana).

Modernizace školství se projevila v propagování zdravého životního stylu – často se zařazovaly besedy a přednášky proti zneužívání alkoholu, kouření, a dokonce i jiných návykových látek (byť tehdy na území ČSR pronikaly spíše sporadicky – do tzv. „vyšších kruhů“). Objevily se také počátky sexuální výchovy a přípravy dívek k mateřství (pochopitelně přiměřeně věku). Materiální a technicko-organizační zabezpečení škol vyžadovalo úzkou spolupráci školy s rodiči. Od roku 1930 byla tedy ustavována rodičovská sdružení, která podporovala součinnost školy a rodičů, jejich participaci na provozu škol.

Na všech státních a veřejných školách se po celé meziválečné období platilo **školné**. Jeho výše byla v roce 1926 stanovena na 200 korun za pololetí (s možností jeho prominutí či snížení u žáků s dobrým prospěchem nebo ze sociálně slabších rodin). Žáci platili rovněž za učebnice a pomůcky, stejně jako za některé zkoušky (například za maturitní se platilo 100 korun). Při tehdejších platech to možná nebylo mnoho, ale také ne málo – zvláště pro nízkopříjmové vrstvy dělníků a zaměstnanců, v období zvýšené sociální nejistoty dokonce i pro část středních vrstev.

4. PŘEHLED DĚJIN MĚSTA CHOMUTOVA A CHARAKTERISTIKA REGIONU

4.1 Důležité mezníky města ⁴³

Město Chomutov vzniklo na obchodní cestě ze Saska do nitra Čech na úpatí Krušných hor – původně slovanská osada. První historicky doložený doklad o tomto městě sahá až do roku 1252⁴⁴. V 15.století byl Chomutov dobyt husitskými vojsky a poddanské město si začínají vyměňovat nejrůznější šlechtické rody⁴⁵. Od roku 1605 se však Chomutov stává městem svobodným a královským, kterým je dodnes. A byl jím i v našem sledovaném období od roku 1918-1948, kdy v čele chomutovské samosprávy stáli po dlouho dobu Němci.

4.2 Charakteristika regionu po 1.světové válce

Současný chomutovský region leží v západní části Ústeckého kraje a je tvořen přibližně územím tří bývalých okresů – Chomutova, Kadaně a Přísečnice⁴⁶. Všechny tyto tři okresy patřily do území osídleného především německým obyvatelstvem, a i když po roce 1918 došlo k určitému nárůstu počtu Čechů zde žijících, nebyly změny natolik výrazné, aby celkovou skladbu obyvatelstva na Chomutovsku nějak zásadně ovlivnily.

Ze tří zmíněných okresů měl ten chomutovský největší procento českého obyvatelstva. Nejvíce jich žilo v oblasti Ervěnic u Jirkova (z velké části se jednalo o pracovníky nejrůznějších průmyslových profesí, dominovali zaměstnanci navázaní na těžbu hnědého uhlí). Tato populace se zde začala objevovat již před vznikem samostatného Československého státu, při tzv. „velkém boomu“ hnědouhelných dolů na Mostecku na začátku 19. století. Další velkou

⁴³ BINTEROVÁ, Zdeňka. *Dějiny Chomutova*. Chomutov: Okresní muzeum, 1997. ISBN 80-238-1756-6.

⁴⁴ Darovací listina Bedřicha z Načeraďu, který daroval Chomutov Řádu německých rytířů.

⁴⁵ Nejvýznamnějšími byli např. Pánové z Veitmile a Hasištejnové z Lobkovic.

⁴⁶ Proti letům 1918 – 1938 došlo k některým územním změnám, např. okres Přísečnice byl po válce obnoven jako okres Vejprty, avšak v roce 1949 zanikl při členění ke Kadani.

skupinu zdejšího českého obyvatelstva tvořili lidé, kteří sem přicházeli až po vzniku ČSR jako představitelé nové státní správy či nově vzniklých státních podniků.

V období první republiky byl okres Chomutov charakterizován především nově vznikajícím utváření těžkého průmyslu – Mannesmannovy závody, pobočný závod kladenské Poldi (tzv. Poldovka), elektrické závody v Ervěnicích, apod.⁴⁷

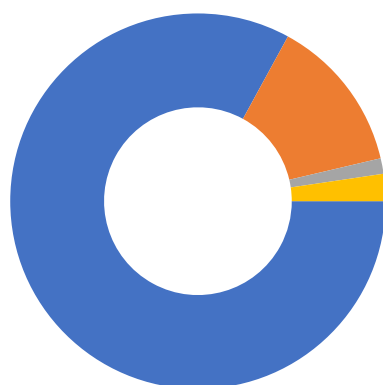
4.2.1 Údaje o národnostním složení

Je nutné zde připomenout, že složení obyvatelstva v Chomutově před Mnichovským diktátem bylo většinově německé. **Při sčítání lidu v roce 1930 bylo z celkového počtu 33 279 občanů města 4 449 občané české národnosti a 444 se hlásilo k židovskému náboženství, tito lidé se však většinou hlásili k německé národnosti, 777 obyvatel Chomutova se pak hlásilo mezi cizince nebo k jiné národnosti.**⁴⁸

47 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

48 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

Národnostní složení obyvatel města Chomutov dle sčítání v roce 1930

■ Němci - 27 609 ■ Češi - 4 449 ■ Židé - 444 ■ Cizinci - 777

5. NÁRODNOSTNÍ MENŠINY V CHOMUTOVĚ (1918-1948)

5.1. Němci a německá komunita

Německá komunita byla jednoznačně nejpočetnější, asi 80 % všech občanů města. V průběhu celé historie Chomutova zde německy mluvící obyvatelstvo žilo stále, dokonce i Židé se mnohdy hlásili spíše k německé národnosti. Po obsazení Sudet se Chomutov stal součástí Německa, mnoho Čechů, Židů, ale i antifašisticky zaměřených Němců odešlo do vnitrozemí tzv. „druhé republiky“. Po 30. září 1938 se národnostní složení obyvatelstva v této oblasti výrazně změnilo. Po celou dobu války zde samozřejmě převažovalo německé obyvatelstvo, ale i v této komunitě docházelo k migraci. V souvislosti s obsazením pohraničního území sem přicházelo vojsko a příslušníci SS, ti obsadili byty a domy Čechů vyhnaných do vnitrozemí. Přicházeli sem se svými rodinami, takže počty Němců se v době války mohly ještě zvýšit (přesné počty bohužel chybí, museli bychom vše zjišťovat v německých evidencích a matrikách)⁴⁹.

49 BINTEROVÁ, Zdeňka. *Dějiny Chomutova*. Chomutov: Okresní muzeum, 1997. ISBN 80-238-1756-6.

5.2 Židovská komunita

Stejně jako ve zbytku Československa, i v Chomutově bylo meziválečné období pro židovstvo obdobím relativního klidu. Židé se většinou nezúčastňovali akcí českého společenského života, spíše cítili i hovořili německy. V září roku 1935 byly v Německu přijaty Norimberské zákony, o tři roky později již došlo k okupaci pohraničí. Někteří Židé ještě před okupací emigrovali do vnitrozemí či do zahraničí, jiní si to však nemohli dovolit, nebo stále věřili, že se situace uklidní. Ihned po okupaci však začaly Norimberské zákony platit i v pohraničí, Židé tak začali být naprosto vylučováni ze společnosti. Byly zakázány židovské spolky a jejich majetek byl okamžitě zabaven⁵⁰.

Židovská obec byla v roce 1938 a v následných válečných letech zdecimována dílem perzekucí (byly vypáleny synagogy, na školách i na úřadech byli Židé šikanováni, obchody jim byly vydrancovány, atd.) a dílem holocaustu i poválečných transportů smrti.

Mezi roky 1930 – 1938 žilo v Chomutově téměř 33 tisíc obyvatel, z toho asi 27 tisíc Němců, 4 400 Čechů a 300 až 450 Židů.⁵¹

5.3 Poválečné změny

Na základě dekretu prezidenta republiky z 19. května 1945 byl veškerý majetek Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů převeden do národní správy, z německých škol se staly české a do Chomutova tak přicházeli stále noví čeští i slovenští osídlenci.

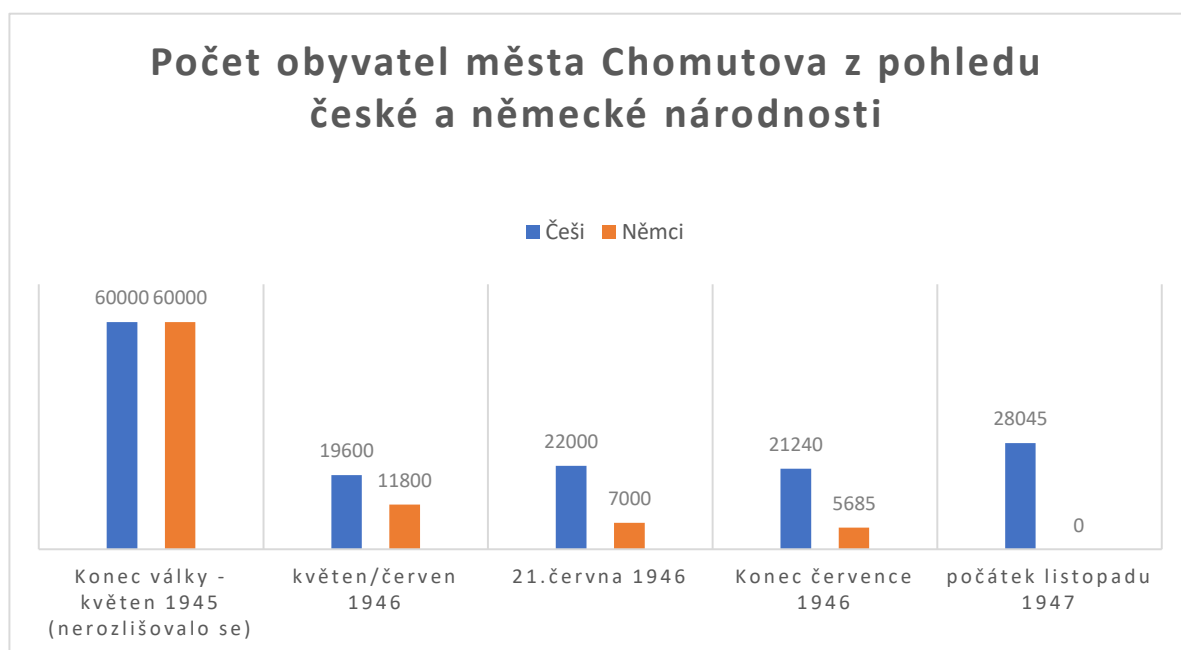
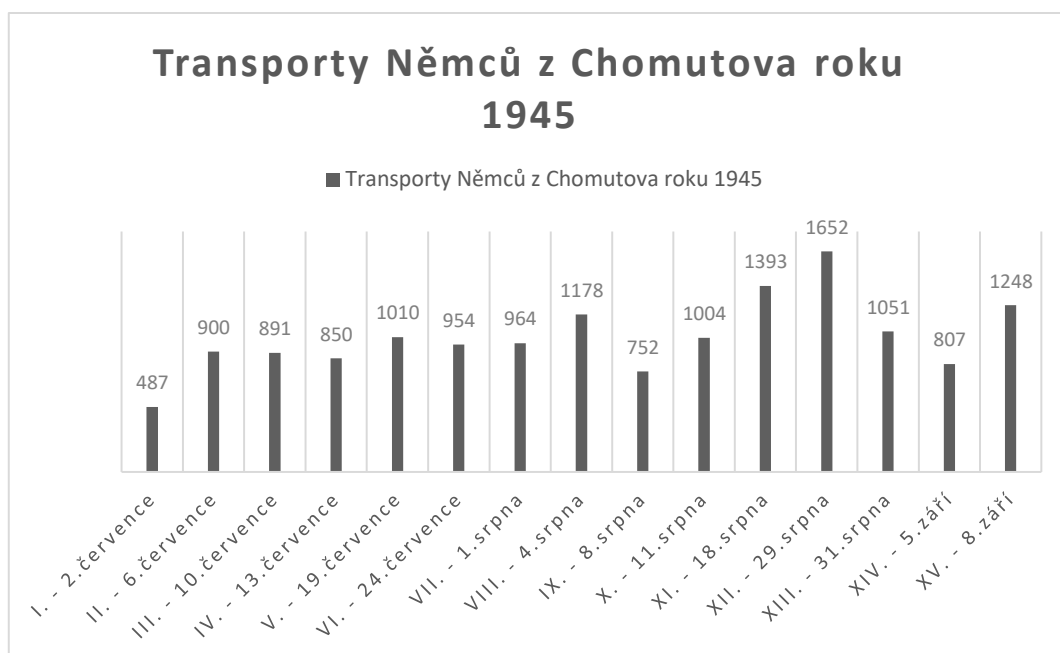
Je nutné si připomenout, že do roku 1945 bylo území Chomutovska dlouhou dobu osídleno převážně německým obyvatelstvem. Češi zde byli ve výrazné menšině. Odsun německých

50 KRAKAUER, Emil a WENISCH, Rudolf. Geschichte der Juden in Komotau. In: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*. Brno - Praha: Židovské nakladatelství, 1934

51 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

obyvatel po 2. světové válce národnostní poměry zcela změnil. Po ukončení odsunu v roce 1947 zůstalo v okrese Chomutov jen 2 655 Němců z celkového počtu 55 431 obyvatel.⁵²

53

⁵² Kronika města Chomutova: 1945. *Chomutov - město* [online]. Chomutov: Statutární město Chomutov, 2021 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://www.chomutov-mesto.cz/?download=_/ks-zkm/kronika-mesta-chomutova-1945.pdf

⁵³ tamtéž

Po roce 1945 se sem začali hromadně vracet Češi, kteří museli své domovy po Mnichovu v roce 1938 opustit. Do Chomutova se dostávali obyvatelé z různých krajů a regionů celé Československé republiky, kteří doufali, že tu najdou lepší podmínky pro život⁵⁴. Později přicházeli i tzv. reemigranti.

V této kapitole vidíme velmi zřetelně a jasně, že **životní podmínky** se v Chomutově v průběhu celé první republiky měnily. Jak již bylo zmíněno, Chomutov byl převážně německým městem a je tedy více než jasné, že život ve městě, školství a celkové vzdělávání obyvatel výrazně ovlivňovali zejména Němci. Ve 20. letech (zlatá éra první republiky) byl starostou města Ernst Storch, rovněž většina členů městské rady byli Němci, tudíž bylo velmi snadné hájit a prosazovat jakékoliv německé zájmy. Příkladem rychlého uskutečňování vytyčených plánů mohla být stavba nové budovy německého gymnázia – v roce 1927 městská rada rozhodla o stavbě, ta byla zahájena v roce 1930 a 10. 9. 1932 bylo nové gymnázium již slavnostně otevřeno. Rovněž finanční otázka byla tzv. bez větších překážek – připomeňme, že nová budova stála 5 milionů korun, tato částka byla městskou radou Chomutova schválena ihned a z ministerstva školství putovala ještě částka 40 000 korun, také bez větších odkladů. Z toho je patrné, že veškeré německé zájmy se dařilo velmi rychle prosazovat, německá část obyvatelstva byla i poměrně dobře zajištěna. Ke zlomu došlo po světové hospodářské krizi (ve 30. letech), životní podmínky Čechů i Němců se změnily, některé rodiny chomutovský okres opouštěly následně i z obav kvůli sílícímu nacionalismu v sousedním Německu a po připojení pohraničí k Německu (Mnichov 1938) se každodenní život, školství a celkový vzdělávací systém řídil již plně zákony nacistického Německa. Zjednodušeně řečeno, podmínky k životu v převážně německém Chomutově byly ve sledovaném období (1918 – 1948) velmi rozmanité a pro různé národnostní komunity velmi různorodé. Ze všech zjištěných údajů a informací je patrné, že až do konce války v roce 1945 zaujímal nejlepší postavení německá většina, rodiny byly dobře zajištěny, mnoho Němců bylo zaměstnáno ve státní správě, řada z nich dokonce ovlivňovala veřejný, politický i společenský chod města, Němci řídili školy, úřady, velké

⁵⁴ Jednalo se například o Skejušany, tzv. lemkovské větve Rusínů. Na základě dohody mezi ČSR a Rumunskem se v letech 1946 až 1949 vrátilo do Československa 112 rodin, pro které byly vybrány města Troskotovice a Chomutov. V současné době žije v Chomutově kolem 300 obyvatel rusínského původu. (MALINOVÁ, Irina, Jaroslav OTČENÁŠEK a Věra LENDĚLOVÁ. *Skejuš - Skejušané - Skejušan: Rusíni v Chomutově: původ, historie a současnost*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 78. ISBN 978-80-246-3329-9.)

podniky, továrny i obchody, a co je hlavní – vše dělali dobře (se svojí věhlasnou precizností, pečlivostí a důkladností).

Češi byli v meziválečném období slibně rozrůstající se menšinou, z vnitrozemí zvláště do průmyslových závodů přicházeli dělníci se svými rodinami a dále státní zaměstnanci (úředníci, poštovní zaměstnanci, železničáři atd.). Mnichov 1938 veškeré snahy českého obyvatelstva zhatil, došlo k obrovské migraci Čechů do vnitrozemí a životní podmínky těch, kteří se rozhodli zůstat (byly jich pouze desítky), se výrazně změnily. Židovská část obyvatelstva dopadla v podstatě podobně jako Češi, ač se mnozí Židé hlásili mnoho let spíše k německé národnosti. Po válce se zase výrazně změnily životní podmínky Němců – docházelo k divokým odsunům, což samo o sobě skýtalo velké utrpení, hlad a násilí. Také organizované odsuny znamenaly pro německé obyvatelstvo značný pokles životní úrovně, při odchodu z pohraničí si Němci mnohdy odnášeli pouze jeden malý kufr a jídlo dostávali na přiděl. Naopak česká komunita se začala rozrůstat, domy a byty po Němcích dostávali české rodiny přicházející z vnitrozemí a jejich životní úroveň se od roku 1946 zlepšovala. Střední vzdělávání se odráželo na výše uvedených souvislostech. Německé gymnázium je toho jasným důkazem, studenti navštěvující tuto instituci byli ve velké míře z dobře situovaných rodin, českých studentů se na škole objevovalo velmi málo. Na českém gymnáziu studovali převážně Češi ze střední vrstvy, bohužel existence této střední školy skončila v září 1938. Sociální poměry jsem sledovala v jednotlivých kapitolách vztahujících se přímo k jednotlivým školám.

6. VZNIK, VÝVOJ A HISTORIE GYMNÁZIA V CHOMUTOVĚ

6.1. Přehled dějin instituce⁵⁵

Chomutovské gymnázium patří mezi nejstarší vzdělávací instituce na našem území. Jeho historie sahá až do 16. století, konkrétně do roku 1590, kdy Jiří Popel z Lobkovic⁵⁶ pověřuje Martina Basta stavbou jezuitské koleje⁵⁷. Významným rokem v historii byl rok 1811, kdy se instituce dostává pod správu oseckého kláštera, jehož vliv se ukáže jako velmi důležitý pro následující desetiletí.

I v našem sledovaném období, tedy od roku 1918 do roku 1948, se událo mnoho velmi důležitých historických událostí spojených s chomutovským gymnáziem. V roce 1921 přešla správa školy do rukou města. Skončila tak skoro stoletá správa cisterciáckého kláštera v Oseku. Ředitelem se stal Alfred Herr a vedl školu velice úspěšně několik dalších let. 20. léta 20. století byla pro školu léty klidnými, nicméně stále se řešila především nedostačující budova pro potřeby školy. Toto „strádání“ bylo ukončeno v r.1932, kdy se instituce přestěhovala do nové školní budovy, ve které sídlí dodnes.

Je důležité zde ještě připomenout rok 1935, kdy v Chomutově vzniklo České gymnázium, a z gymnázia Německého se opravdu stala ryze německá vzdělávací instituce.

Během válečného období škola nesla název Oberschule für Jungen, ale po válce již nového názvu nebylo potřeba, jelikož Německé Gymnázium v Chomutově dne 10.2.1945 zaniká...

Události, které následovaly, velmi úzce souvisí s celkovou historií Chomutova, především tou, která je spojena s odsunem Němců. I to byl důvod vzniku nového gymnázia v prostorách budovy z roku 1932, které již navštěvovali pouze Češi a česky mluvící občané.

55 MICKA, Jan, František JEŽIL, Marie ZLÁMALOVÁ, Zdeněk KNOBLOCH a Helena SOLNAŘOVÁ. *Gymnázium Chomutov: Historie a současnost*. Chomutov: Tiskárna Akord, 2011, s. 7-10.

56 Tehdejší majitel města Chomutova.

57 Obrazová příloha č.3.

7. NĚMECKÉ STÁTNÍ GYMNAZIUM CHOMUTOV

7.1. Počet a složení žáků – statistické údaje

Počty žáků na německém gymnáziu 1918 - 1928⁵⁸

18/19	19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28
255	229	224	261	269	282	307	312	268	254

Počty žáků na německém gymnáziu 1928 - 1938⁵⁹

28/29	29/30	30/31	31/32	32/33	33/34	34/35	35/36	36/37	37/38
249	258	283	320	380	445	527	460	452	449

Ve výše uvedených tabulkách jsou uvedené počty žáků na gymnáziu v letech 1918 – 1938. Je zde patrný nárůst zejména v letech, kdy již stála nová budova gymnázia na Vinohradech, zvláště v letech 1934 – 1935 navštěvovalo školu nejvíce žáků vůbec – 527 studentů. Důvodem tohoto zvýšeného nárůstu může být i sílící vliv nacionalismu v sousedním Německu, v roce 1933 se Adolf Hitler stal kancléřem a začal vyvíjet tlak i na německé obyvatelstvo v okolních státech. Celá oblast byla navíc silně paralyzována těžkými důsledky světové hospodářské krize, poptávka po učňovském vzdělávání byla příliš malá (škol a učilišť se zaměřením na řemesla bylo málo), proto si žáci ve zvýšené míře vybírali gymnázia⁶⁰.

7.2 Tehdejší poměry a důsledky stavby nové budovy

Jak jsem již uvedla dříve⁶¹, počátky gymnaziální výuky v Chomutově sahají až do roku 1591. Německé státní gymnázium vzniklo však až v roce 1909, kdy bylo převzato dosavadní osmitřídní komunální gymnázium do státní péče. Toto převzetí mohlo proběhnout především

58 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

59 Tamtéž.

60 Tento fakt byl dán především vidinou většího zisku u absolventů gymnázií v době hospodářské a ekonomické krize.

61 kapitola „Historie gymnázia v Chomutově“

z toho důvodu, že město Chomutov zaslíbilo postavit novou gymnaziální budovu se všemi náležitostmi (tj. s kaplí, tělocvičnou, hřištěm nebo například botanickou zahradou).

Stavba nové budovy byla však odložena v důsledku nedostatku financí. Místo toho byly zakoupeny dvě budovy se zahradou, ve kterých následně probíhala výuka až do poloviny dvacátých let 20. století, kdy se jedna z budov zřítila. Město tedy bylo nuceno právě těmito okolnostmi urychlit stavbu nové budovy. V zápisech městské rady se uvádí, že v roce 1927 se městská rada konečně rozhodla ke stavbě nové budovy. Byl zvolen zvláštní výbor, v jehož čele byl Dr. Ernst Storch (starosta) a členy výboru byli ředitel gymnázia Dr. Alfred Herr ⁶²a stavební rada Dimáček. Tato komise se sešla za přítomnosti městského purkmistra a pokusila se vzájemnou dohodou najít vhodné místo pro stavbu budovy. Obrátila se pak na Ing. Prof. Tujera v Praze, který byl ochoten postavit nové gymnázium za 9 milionů Kč. Tento obnos však město ve svých zdrojích nemělo, následně se však podařilo najít jiného stavitele, který byl ochoten budovu postavit za obnos 5 milionů Kč. K samotné stavbě došlo v roce 1930 a v tomtéž roce ministerstvo školství schválilo plány, ze svého rozpočtu pak městu přispělo částkou 40 000 Kč. ⁶³

V té době probíhaly ještě další podstatné věci, které bych chtěla zmínit. Tak například, v roce 1927 rada města Chomutov zažádala ministerstvo školství o přeměnu dosavadního gymnázia v gymnázium reálné. Tato žádost však byla zamítnuta, respektive rada obdržela zprávu, že přeměnu povolí až tehdy, když se škola přestěhuje do nových a vhodných prostor k výuce. Chomutovští občané s rozhodnutím ministerstva nesouhlasili, sepsali petici, ve které sami žádali na ministerstvu změnu. K té nakonec došlo (v roce 1929, tedy ještě předtím, než se začala stavět nová budova), ministerstvo obyvatelům Chomutova vyhovělo s tím, že poslední 3 ročníky gymnázia dostudují dle stávajících osnov a žáci prvních až pátých ročníků přejdou již na systém reálného gymnázia.

K samotné stavbě nové budovy gymnázia a následnému slavnostnímu otevření školy se v původních výročních zprávách objevují celkem podrobné informace. Němci se svojí

62 Obrazová příloha č.5

63 MICKA, Jan, František JEŽIL, Marie ZLÁMALOVÁ, Zdeněk KNOBLOCH a Helena SOLNAŘOVÁ. *Gymnázium Chomutov: Historie a současnost*. Chomutov: Tiskárna Akord, 2011, s. 15-18.

příznačnou důsledností a pečlivostí zaznamenávali téměř vše – od podstatných a důležitých událostí až k zajímavostem ze života studentů či narůstajícím sporům v dobách kolem Mnichova. Pro mnoho gymnazistů z Chomutova bylo nově postavené gymnázium na tu dobu něco jako symbol nejkrásnějšího období života. Když studenti konečně začali podnikat se školní složkou každodenní pěší výlet na „viniční náhorní plošinu“⁶⁴ rozléhala se před nimi jasná velká budova s mnoha okny, široké dělicí se schodiště vedlo až k mohutným bránám, mezi nimiž majestátně bděla Pallas Athéna, bohyně slz. Obrovská skalka, o kterou se s láskou staral profesor Fröhlich⁶⁵, se všude kolem rozkládala jako barevný koberec. Tato skalka sloužila jako botanická učební pomůcka a také jako ochrana proti geologickým sesuvům půdy. Urbanistické zasazení budovy mělo na svou dobu velmi zvláštní aspekty: Přejít z města (plného domů) na viniční plošinu s krásnými zahradami, přiléhajícím Kamencovým jezerem (Alumsee) a přírodním parkem Hüttenbusch, který tehdy představoval ostré oddělení zahradního města od starobylého centra Chomutova.

Stavbu provedla stavební společnost Baumeister Löb-Dotzauer-Hönlův stavitel Hantschel. Práce v interiérech byly svěřeny řemeslníkům z Chomutova. Ústřední topení instalovala společnost Rumpel a co. z Teplic. Plánování a řízení stavby bylo v rukou architekta Artura Payra, ten spolupracoval s ředitelem územního plánování Landischem. Dům jako takový, byl postaven jako tzv. háková budova (ve tvaru písmene L), což znamenalo, že všechny místnosti v budově vyhovovaly všem tehdejšími potřebám pro světlo a vzduch. Dvě základní křídla nového gymnázia byla velmi vhodně natočena na slunečnou stranu, takže budova byla celkově dobře prosvětlena a projasněna. V severním křídle se nacházely posluchárny biologie, fyziky a chemie, ve východním pak přednáškový sál pro geografii, kontrolní místnosti, cvičiště a kabinety pro odborné předměty. Všechny učebny byly přístupné z centrální haly se schodištěm, všechny učebny byly otočeny k rannímu slunci. K severnímu křídlu bylo velmi prakticky připojeno křídlo s tělocvičnou, salonkem a souvisejícími místnostmi. V hlavní centrální hale byly v tehdejší době všechny administrativní a společenské místnosti, dále kanceláře pro „vězně“ (slangové označení školního sluhy) a společenské místnosti pro zahraniční studenty. V 1. patře bylo ředitelství, recepce a konferenční místnosti a konečně ve

64 Dnes čtvrť jménem Vinohrady

65 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

2. patře pak knihovna a archívní místnosti. Tělocvična měla sloužit i jako taneční sál. Jednalo se o správné místo pro školní oslavy, setkávání bývalých maturantů nebo dokonce pro politické přednášky či schůzky.⁶⁶

Slavnostní otevření nové budovy gymnázia – 10.9.1932⁶⁷

Samotnému otevření gymnázia na viničním vrchu předcházelo 9.9.1939 večer neformální setkání v jídelně hotelu Scherber. Slavnostní otevření organizoval zejména tehdejší ředitel Dr. Alfred Herr a také starosta Ernst Storch, pro kterého nově postavené gymnázium bylo velmi významnou událostí.

9,00 – slavnostní školní bohoslužba v kostele sv. Ignáce, evangelickém kostele a synagoze

10,00 – setkání před starým gymnáziem, rozlučková párty na zahradě, při této příležitosti pronesl ředitel Alfred Herr tato slova: **„Zanecháváme zde jednoho svědka těch časů, starou gymnaziální věž, odkud v dřívějších dobách žáci zdravili jaro a která zůstane i v budoucnosti symbolem města Chomutova, příznivě nakloněného vzdělání.“** Starosta města Ernst Storch zdůraznil ve svém projevu, proč bylo důležité obětovat v čase hospodářské krize téměř 6 milionů Kč. na stavbu nového gymnázia. Ve svém projevu řekl přímo: **„Bylo třeba dostát závazku a udržet gymnázium, kterému předcházející generace po 341 let projevovaly věrnost a oddanost.“** Následovalo ještě velmi emotivní vystoupení Dr. Hirsche, bývalého žáka, který vstoupil na chomutovské gymnázium 50 let předtím.

11,00 – slavnostní zahájení v nové střední škole⁶⁸, starosta Ernst Storch předal oficiálně správu školy řediteli Alfredu Herrovi. Při té příležitosti měl ředitel školy osobitý projev, ve kterém výchovně-vzdělávací proces propojil s každodenním životem, vyzdvihl zejména nadšení pro ideály, které by měly **„plynout z minulosti přes přítomnost do budoucnosti.“** V závěru projevu slavnostně odkryl sochu bohyně Pallas Athény, která bude pro všechny gymnazisty reprezentovat vzdělanost.

⁶⁶ KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

⁶⁷ KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

⁶⁸ Obrazová příloha č.6-8.

12,00 – prohlídka nově otevřené budovy

Jak úzce byla tato škola v tomto období spojena s městem, se právě ukázalo při samotném rozloučení se starou školní budovou a přechodu do budovy nové. Obyvatelé Chomutova považovali tento slavný den za velmi významný a sváteční. Bývalí žáci školy přijeli zdaleka i zblízka ve velkých počtech. Pronášely se projevy při loučení se starým gymnáziem, ale také při slavnostním otevření nově postaveného gymnázia. Protože byla nová budova dokončena v roce 100. výročí úmrtí J. W. Goetha, bylo gymnázium nazváno jeho jménem a uvnitř byla umístěna jeho pamětní deska.

Výuka v nových prostorách nového gymnázia byla zahájena ihned v pondělí 12.9.1932.

7.3 Národnostní a náboženské složení

Zcela jednoznačně můžeme říci, že na německém gymnáziu byly děti pouze německé národnosti, ojediněle se zde objevili studenti národnosti československé, nicméně žádný z nich gymnázium nedostudoval. Mezi absolventy nebyl zaznamenán žádný Čech, v letech 1918 – 1932 absolvovali na tomto gymnáziu 2 čeští studenti, jiné národnosti v původních zprávách a katalozích uvedeny nebyly.

Celkově by se dalo shrnout, že **99,45 % absolventů tohoto gymnázia bylo Němců a pouze 0,55 % bylo české národnosti**. Jestliže však vyjdeme z konkrétních údajů sčítání lidu v roce 1930, o kterých je řeč v úvodní kapitole této práce a ze kterých vyplývá, že v okrese Chomutov žilo v této době asi 13% obyvatel české národnosti, pak se naskytá otázka, kde studovaly děti těchto 13% obyvatel českého obyvatelstva, uvědomíme-li si, že až do roku 1935 bylo německé gymnázium jedinou střední školou na Chomutovsku.

Jedním z možných vysvětlení může být sociální skladba tehdejšího českého obyvatelstva. Zřejmě mohlo jít o to, že některé děti studovat nemohly (děti z nižších sociálních vrstev), některé děti v Chomutově nežily (děti železničářů, vojáků apod., profesí mohly zůstat s matkou v původním bydlišti a přímo v okrese mohl působit pouze otec). Dále existovalo také mnoho tzv. smíšených rodin, tedy manželství a partnerských svazků, kde jeden z partnerů byl Němec a děti tedy mohly být vychovávány v německém jazyce a často se hlásily k německé

národnosti. Z mnoha výše uvedených důvodů je tedy patrné a pravděpodobné, že na malém podílu českých studentů na německém reálném gymnáziu v Chomutově, mají podíl všechny tyto uvedené okolnosti a možná i mnohé další nám neznámé. Tato tvrzení podporují i konkrétní fakta ze záznamů jednotlivých učebních plánů a dalších výukových dokumentů. Podstatným aspektem byla zrušená výuka českého jazyka, tento jazyk se nesměl vyučovat ani jako volitelný předmět, z toho je zřejmé, že čeští studenti by se museli v plném rozsahu podřít všemu „německému“, pro málo početné obyvatelstvo české národnosti na Chomutovsku byla absence výuky českého jazyka naprosto zásadním důvodem, proč na německém gymnáziu nestudovat.⁶⁹

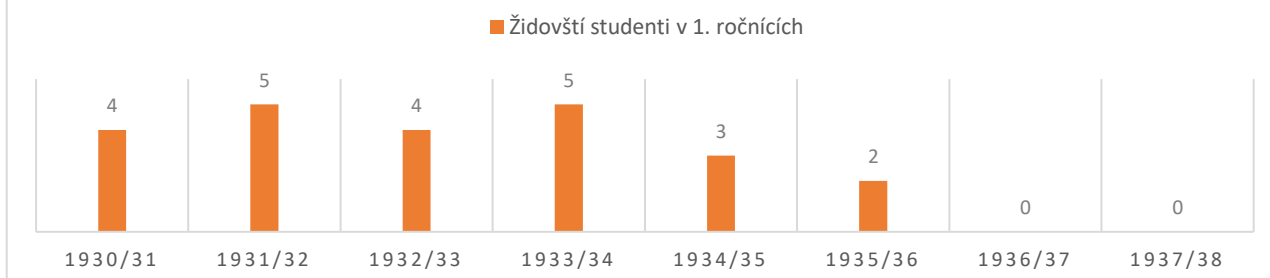
Co se týče náboženského vyznání, jednoznačně převažovalo vyznání římskokatolické, mezi absolventy bylo **katolíků 331 studentů, tedy 90,68 %, následovala skupina studentů židovského vyznání, kterých bylo v záznamech 19, tedy 5,20 % a poslední skupinou bylo 15 evangelíků, v procentech 2,68 %**. Mezi absolventy nebyl zaznamenán žádný student bez vyznání. Vzhledem k tomu, že výuka náboženství patřila mezi předměty nepovinné a záznamy z docházky na tyto předměty se nevedly, nelze posoudit, zda byli studenti ve vztahu k víře aktivní či nikoliv.

70

69 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

70 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

Židovští studenti v 1. ročnících na gymnáziu v Chomutově

Pokud bych srovnávala náboženské poměry na gymnáziu a u většiny obyvatelstva v celém okrese Chomutov a zaměřila bych se na rok 1930, narazila bych na značné rozdíly⁷¹. Zatímco na gymnáziu nebyl žádný student bez náboženského vyznání, na okrese bylo zaznamenáno 8 % „bezvěrců“, velké rozdíly jsou patrné i u příslušníků ostatních zaznamenaných vyznání, zvýšený podíl lze pozorovat především u Židů. Při sčítání lidu v roce 1930 bylo židovského obyvatelstva na okrese Chomutov necelé 1 procento z celkového počtu všech Chomutovanů, absolventů gymnázia s židovskou vírou bylo zapsáno 5,20 %. Vyšší podíl studentů židovského vyznání lze přisuzovat zejména tomu, že děti ze židovské komunity častěji vyrůstaly v prostředí příznivě nakloněném vzdělání, velká část těchto studentů navíc pocházela z rodin, kde byla profese otce podmíněna vyšším vzděláním. Naproti tomu zastoupení židovských studentů z kategorie rodin řemeslníků či ostatních pracovníků v průmyslu na německém gymnáziu zcela chybí.

Výzkum pramenů také potvrdil, že Židé byli od svého zrovnoprávnění v 19. století chápáni jako náboženská nebo dokonce etnická menšina. V německém prostředí cítili německy, i když měli svůj specifický život – nejen náboženský, ale i sociálně kulturní a dokonce politický. Na německém gymnáziu byli méně početnou, ale nepřehlédnutelnou menšinou. Spojení mezi židovskými studenty a náboženskou obcí zajišťoval její výrazný představitel, rabín Emil Krakauer. Je zajímavé zjištění, že od počátku 30. let se počet židovských studentů trvale snižoval – v roce 1938 nebyl na německém gymnáziu přijat žádný. Naopak, od roku 1935 se právě židovští studenti objevují na novém českém gymnáziu. Z těchto faktů lze usuzovat, že

⁷¹ Sčítání lidu z roku 1930 podrobněji a detailněji rozebráno v kapitole „Národnostní složení obyvatelstva v ČSR“

v letech 1935–1938 došlo k výraznému vzestupu antisemitských nálad německé populace a v souvislosti s tím k těsnějšímu přilnutí Židů k demokratické ČSR.

7.3.1 Češi a Němci na jedné škole

A jak se tedy soužití německého a českého obyvatelstva v celém sledovaném období projevilo na německém gymnáziu? Na německém gymnáziu studovalo v průběhu let 1918–1938 jen velmi málo Čechů. Údaje o počtech studentů jsou uvedeny v některých předchozích kapitolách. O problémech nebo kupříkladu větších vypjatých sporech mezi „žáky Čechy“ a „žáky Němci“ na samotném gymnáziu nejsou v žádných primárních zdrojích zmínky. V kronikách jsou pouze stručné informace k aktivitám, projektům nebo akcím veřejného života. Zde se již objevují drobné, občas i mírně ironické zprávy, jak se Češi chovali, jak slavili „svůj“ svátek republiky 28. říjen, jak uskutečnili pietu za zemřelého prezidenta Masaryka atd. Přestože tedy samotné německé gymnázium nebylo žádným ohniskem národnostních konfliktů, nemohlo se ve vyhrčeném období ohrožení republiky ubránit vnějším vlivům a tlakům (celkový vzestup SdP ve městě, možná i osobní úloha a angažovanost některých učitelů). V této atmosféře je pochopitelná např. účast studentů na henleinovských demonstracích (září 1938), vítání německých ozbrojených sil a také vyhnání českých a židovských žáků po Mnichově 1938.

V souvislosti s výše uvedeným shrnutím se nabízí zamyšlení nad tím, jakým způsobem česká menšina čelila německé převaze ve městě a ve střední škole. Česká menšina se již od konce 19. století snažila prosadit založení české střední školy. Ani po vzniku ČSR a příchodu nových přistěhovalců (zejména státních zaměstnanců), toto úsilí nebylo dlouho korunováno úspěchem. Naopak, založení českého gymnázia se protáhlo až do roku 1935. Významnou úlohu zde sehrála Ústřední matice školská, která byla až do roku 1937 jeho zřizovatelem. Nové škole však bylo dopřáno příliš málo času k dalšímu rozvoji a soupeření s německým živlem ve městě.

7.4. Výuka a její ovlivnění nacismem

V rámci výuky Němci zavedli v průběhu let několik nezvyklých vzdělávacích programů, které přímo či nepřímo souvisely s nástupem nacismu v sousedním Německu a následně s probíhající válkou:

Historie se vyučovala z hlediska imperiální expanze rasových studií.

Na prvním místě byla tělesná výchova, celkem 5 hodin týdně.

Učitelé museli znovu a znovu poukazovat na kladné vlastnosti té správné čisté rasy.

Do některých předmětů musely být zahrnuty vojenské disciplíny (znalost terénu, použití kompasu, čtení v mapě, terénní hry, házení ručním granátem či překážkové dráhy).⁷²

V období let 1935–1937 se začínají všeobecně na školách v celém Československu objevovat různé druhy příprav na civilní obranu, nejinak tomu bylo i na Goethově gymnáziu v Chomutově. Součástí výuky se stal např. nácvik chování při leteckém poplachu apod. Zajímavé však je, že ve výročních záznamech školy se nikde neprojevuje henleinovská nacistická propaganda, ačkoliv ve městě měla silný vliv.

Za války se gymnázium nazývalo **Oberschule für Jungen** (tedy vyšší škola pro chlapce)⁷³, ačkoliv ho navštěvovaly i dívky. V roce 1939 již byli někteří žáci z posledních ročníků povoláni ke službě v armádě a místo maturity jim byla uznána tzv. zralost výnosem říšského ministra. V dalších letech takových odchodů a odvodů přibývalo (i mladší ročníky), studenti byli povoláni do zbraně, k vojenskému letectvu nebo k říšské pracovní službě. U mnohých jmen studentů se pak v dalších letech objevovaly poznámky typu – padl na jižním úseku fronty, padl u Charkova, u Volchova, u Stalingradu apod.⁷⁴. Mladší studenti měli zase absence kvůli „službě v Hitlerjugend“.

Nezvyklé byly (dle zápisů v dokumentech z té doby) i maturitní otázky a témata:

Velkoněmecká idea a její uskutečnění ve Třetí říši

⁷²KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

⁷³ Zde mohlo být myšleno i: Vyšší škola pro mladé – překlady se zde liší.

⁷⁴ Od školního roku 1942/43 se to přestalo zapisovat

Historické zdůvodnění Protektorátu Böhmen-Mähren

NSDAP a vůdcovský princip

Němectví v cizině a naše kolonie

*Kolonizace Východu*⁷⁵

Ve školním roce 1943/44 se na gymnáziu objevují tzv. „Gastschüler“, tedy žáci – hosté, kteří prchali různě napříč Německem před nálety nebo frontou. U jména jedné žákyně je zvláštní poznámka: *„Pro letecké nálety nebylo pravidelné vyučování, proto přijata přes nedostatečné znalosti z matematiky, angličtiny, latiny.“*

Poslední zprávy o německém gymnáziu v Chomutově pocházejí z dokumentů věnujícím se maturitám ve školním roce 1944/45 – maturovalo celkem 16 studentů (2 chlapci a 14 dívek), 10. února 1945, zkoušku vykonávali v jeden den, každý jen z jednoho předmětu. Takto tedy skončilo německé gymnázium v Chomutově, tak dlouho kdysi vážené a ctěné...

⁷⁵ KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

8. KAŽDODENNÍ ŽIVOT NA NĚMECKÉM GYMNÁZIU V CHOMUTOVĚ

Při svém pátrání a hledání veškerých zdrojů či pramenů z let 1918–1948 jsem byla nejuspěšnější v Archivu v Kadani, kde jsou uloženy téměř všechny výroční zprávy a také kroniky této instituce. Němci zaznamenávali vše s jejich známou precizností a pečlivostí, veškeré informace jsou zapsány velmi důkladně. V této kapitole přináším nejen soupis různých aktivit, akcí a projektů, ale také perličky ze života studentů i samotného učitelského sboru. Vše jsem rozpracovala podle jednotlivých školních roků (některé školní roky chyběly), nabízí se tedy přehledné kapitoly s konkrétními událostmi souvisejícími se vším, co se na gymnáziu odehrávalo.

K samotnému prozkoumání „každodenního života“ a aktivit tehdejších studentů jsem se snažila v maximální míře využít dobových záznamů. Pro zachování jejich autenticity, která mnohé vypovídá o duchu doby, jsem se pokusila vše uvést chronologicky, bez větších úprav. Toto vše nám ukazuje, že tehdejší studenti žili v mnohém směru podobně jako dnešní mladí lidé. Měli jen málo smyslu pro složité politické a společensko-ekonomické problémy své doby. Více je zajímal sport, kulturní akce a zábava všeho druhu. A pochopitelně si uměli také zpestřit studentský život nějakou humornou recesí či lumpárnou, na něž se po letech tak krásně vzpomíná...

Při svém bádání jsem se také soustředila na profily jednotlivých pedagogů, jejich vnímání samotnými studenty (včetně přezdívek a pozdějších hodnocení). Snažila jsem se zachytit, jaké události v politickém a kulturním životě byly studentům na škole připomínány. A závěrem jsem uvedla několik „perliček“ z tehdejšího studentského života.

Velkou zajímavostí pro mě také bylo zjištění, že skoro každý školní rok navštívili školu školní inspektoři, kteří kontrolovali chod školy i úroveň jednotlivých předmětů. Nicméně, výsledky šetření těchto inspektorů v kronikách nebyly, ale domnívám se, že pokud by bylo cokoliv v nepořádku, skutečnosti bychom se dozvěděli právě z kroniky, pravděpodobně tedy bylo vše v nejlepším pořádku.

8.1 Německé gymnázium z pohledu prvního ředitele Alfreda Heera

1918 – 1928

Strašné bouře světové války, které přinesly příliš mnoho obětí i mezi studenty gymnázia, konečně utichly a nastal řád a pořádek. Romantická touha mládeže po nezávislosti a naději na „vysněnou“ svobodu živenou falešnými proroky vedly ke vzpourám studentů proti školám a učitelům. Ale brzy se vrátil řád a obezřetnost. Nový stát, ČSR, převzal od bývalého státního zřízení veškeré fungující školy, včetně 337 let starého chomutovského gymnázia. Ihned po vzniku nové republiky začali pracovníci státní správy celý školský systém reorganizovat. Střední školy dostaly nový disciplinární řád, který zohledňoval sociální podmínky s využitím nejdůležitějších ustanovení starého řádu, a poskytoval žákům určité svobody (pokud jsou slučitelné s úspěšnou výukou).

S přihlédnutím k novým státním podmínkám zavedla školská správa státní jazyk (československý) jako povinný předmět a hodiny němčiny zaznamenaly výrazný pokles. Povinná výuka náboženství byla rozšířena na 1. – 5. ročník. V návaznosti na celkový pokrok v přírodních vědách došlo ke zvýšenému počtu hodin u chemie a fyziky, u těchto předmětů došlo také k výraznému rozšíření obsahu učiva.

V roce 1921 ústav obdržel mimořádný státní příspěvek 8 000 korun na zřízení chemického kabinetu, obec Komotau se pak postarala o nezbytné adaptační práce v chemické třídě. Jako volitelné předměty byly v naší instituci zavedeny tělesná cvičení studentů (2 hodiny) a kurz pro ruční práce (2 hodiny).

Významnou změnou prošly také osnovy v klasických jazycích, latině a řečtině. Aby se dosáhlo snížení celkového týdenního počtu hodin a zároveň usnadnění studia žákům nižšího gymnázia, ministerstvo školství v roce 1927 rozhodlo, že s počátkem školního roku 1928/1929 se lekce řečtiny nebudou vyučovat do 5. třídy. V konečném výsledku byla na gymnáziích a středních školách dosažena společná struktura pro jednotlivé ročníky, takže bylo možné přejít z jedné instituce do druhé. Možná vyvstává otázka, proč latina a řečtina? Z moderních jazyků je hodnotnost jistá, oba jazyky nás spojují s našimi sousedy a jejich kulturním světem. Staré jazyky nás však spojují s kulturou celého lidstva. Humanitní gymnázium chce svým studentům

poskytnout vzdělání, které jim na jedné straně umožní existenci v tom či onom povolání, ale také stát se jedinečnými osobnostmi s kvalitními znalostmi a všestranným rozhledem.

Za uplynulých 10 let byla naše škola pod dohledem státního inspektora M. Stracha, po jeho smrti převzal naše gymnázium pan Dr. R. Lieblein.

Za účelem podpory chudých studentů škola objednala peněžní dotaci. Kromě toho bylo roku 1922 založeno podpůrné sdružení, které po dobu své existence vynaložilo celkem 40 590 korun na podporu studentů z chudých rodin při nákupu učebnic a učebních pomůcek.

V pedagogickém sboru došlo v uplynulém desetiletí k významným změnám. Podle soudního dekretu z 11. března 1809 převzal klášter Ossegg slavnostním způsobem staré gymnázium v Chomutově. 1. 10. 1871 přešla správa do rukou města a klášter se zasadil o obsazení učňovských pozic. V roce 1909 se klášter rovněž zavázal poskytnout osm certifikovaných učitelů. Tato smlouva však skončila 31. 12. 1921 a profesori z opatství přešli buď do státních služeb nebo do důchodu (např. Martin Böhm, Eugene Fischer nebo Valentin Teuber). O blaho našeho gymnázia se klášter v Oseku staral více než 100 let. Tímto správě opatství patří velký dík...

8.2 Výňatky ze školních kronik

Tuto kapitolu jsem zařadila do své práce z toho důvodu, jelikož dle mého názoru přímo souvisí s problematikou, které se v práci věnuji a pro čtenáře mé práce může být zajímavé nahlédnout do školních kronik, neboť zachycují vnitřní život učitelů i studentů v reálné, autentické podobě. Můžeme tam, například, nalézt informace o školních akcích, o návštěvách zemských inspektorů, o dobročinných sbírkách, o schůzích rodičovského sdružení, a v neposlední řadě o statistických údajích týkajících se složení studentů.

Nicméně, při mých návštěvách v archivu Kadaň jsem měla k dispozici pouze omezený studijní materiál. Nejvíce jsem čerpala z Kroniky Gymnázia v Chomutově, kterou v roce 1995 napsal absolvent gymnázia, pan Otto Kreisl⁷⁶. V této mé archivní pomůcce jsou v němčině všechny

76 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

informace vztahující se k instituci. Kreisl víceméně čerpal ze školních katalogů a školních ročenek, do kterých jsem také nahlédla, a byly v nich obsaženy podobné či úplně stejné informace.

To, že zde nebudou zmíněny všechny roky z mého sledovaného období, není náhodou. Jedná se o fakt ryze jednoduchý, a sice, že se údaje z kronik z některých let nedochovaly⁷⁷.

8.3 Ředitelé a významní učitelé 1918 – 1938

Gregor Nikolaus Fischer (1882 – 1921) – ředitel ještě v letech, kdy bylo gymnázium ve správě oseckého kláštera, po vzniku republiky pokračoval, byl velmi oblíbený.

Eugene Fischer (1921 – 1922) – prozatímní ředitel

Dr. Alfred Heer (1922 – 1936) – významný ředitel, který se značnou měrou zasadil o přestěhování gymnázia z nevyhovujících prostor do nové budovy. 7. 12. 1922 Alfred Heer založil sdružení na podporu chomutovského gymnázia, ve svém projevu v tento den zdůraznil potřebu takové sociální instituce. Sdružení bylo založeno proto, že celková částka 20 500 korun byla investována do válečných dluhopisů, které se však po skončení 1. světové války staly bezcennými. Bylo nutné, aby nově založená asociace pomohla propagaci jedné z nejvýznamnějších německých vzdělávacích institucí v Čechách. Předsedou sdružení se stal profesor Johann Lienert, členy výboru se stali Alfred Heer, Djur Fenst, Theodor Lang (pokladník), Ferdinand Eisenberger, D. Goldmann, Eduard Killiches. Celkem mělo toto sdružení 43 zakladatelů, 145 řádných členů a 9 dárců (od 1. do 7. 12. 1922 dárce z řad studentů darovali částku 474,90 korun). Dr. Alfred Heer měl velmi dobrou spolupráci s tehdejší starostou Chomutova Erntem Storchem, což se ukázalo jako velmi výhodné při prosazování záležitostí spojených s gymnazijním životem, ale také s gymnáziem jako takovým. V roce 1923 se z popudu ředitele školy uskutečnily některé akce – 21. 2. 1923 bylo vyhlášeno ředitelské volno u příležitosti zabitého ministra financí Aloise Rašína, 7. 3. 1923 proběhly oslavy narozenin prezidenta T. G. Masaryka i s účastí studentů a pedagogů gymnázia, 2. 5. 1923 byl otevřen bezplatný kurz pro přijímací řízení (pod vedením Eduarda Killiche), poslední květnový víkend

⁷⁷ Celé výňatky z kroniky chomutovského gymnázia viz. Příloha Výňatky ze školních kronik

roku 1923 se uskutečnil Mládežnický herní festival středních škol severozápadních Čech v Kadani (132 studentů z gymnázia Chomutov), poslední červnový víkend roku 1923 se uskutečnil festival gymnastiky a her škol v Chomutově pod vedením profesora gymnázia Artura Vaitha. V roce 1926 bylo ze strany městské rady v Chomutově řediteli Heerovi přislíbeno, že město splní svůj smluvní závazek z roku 1909 a postaví této významné instituci novou budovu. Ruku v ruce se tak z humanitně zaměřeného gymnázia stane moderní střední škola (ministerstvo školství v Praze nevznese žádné zásadní námitky). Ve školním roce 1927/1928 pokračoval ředitel Alfred Heer s modernizací školy a rovněž školu více a více popularizoval na veřejnosti. O oblíbenosti osobnosti A. Heera svědčí událost, která se konala 7. 1. 1928 z iniciativy žáků i učitelů, byl uspořádán Den ředitele Heera. 28. 10. 1928 proběhly oslavy desetiletého výročí založení Československé republiky za hojně účasti studentů i učitelů gymnázia. Proběhly také nejrůznější besedy a osvětové přednášky (např. přednáška Dr. Alfreda Grimera o nebezpečí drog, prezentace profesora Karla Steinera o Alpách, přednášky o sexuálních aktivitách Dr. Johna a Dr. Pokorné). Ředitel prosadil na škole i tzv. exkurzní dny a také pravidelná setkání studentů s absolventy.

Johann Lienert (1936 – 1937) – prozatímní ředitel, byl dosazen za Alfreda Heera, který školu opustil z důvodu nemoci. Johann Lienert působil na gymnáziu velmi dlouhou dobu, několik let byl také zástupcem ředitele. Studenti ho prý hodnotili jako spíše chladného a odtahitého profesora, žerty pro něj byly nemyslitelné. Vyučoval němčinu a latinu, po jmenování do funkce prozatímního ředitele mu zástupce dělali Johann Hennlich a Herbert Petschka.

Wenzel Mach (1937 – 1938) – ředitel německého gymnázia ve vypjatých letech 1937 a 1938. Bojoval v československých legiích na Sibiři, byl jasným příkladem tzv. německých aktivistů usilujících o dohodu s československou vládou, měl manželku českého původu. Nabízí se otázka, proč byl přímo z Prahy dosazen právě do německého gymnázia v Chomutově. Já přicházím hned se dvěma hypotézami: ta první je, že mohla být snaha čelit protičeskoslovenskému šovinismu jak mezi studenty, tak možná i mezi profesory na škole, důkazy pro tento druh hypotézy však chybí. Další hypotézou je, že byl Wenzel Mach Čech, a jelikož se kroniky a školní ročenky na gymnáziu psaly v německém jazyce, je možné, že jeho jméno bylo poněmčeno z českého Václav Mach, opět ale žádné důkazy pro tuto domněnku nejsou.

Marian Karl Böhm – příkladný učitel s nejlepším plněním svých povinností, vždy měl na prvním místě morální vyvýšení mládeže. I přes vážné bolesti se nechtěl dlouho vzdát své milované práce, profese učitele pro něj byla vším. Vyučoval **náboženství** a byl mezi studenty velmi oblíbený. Jeho spravedlivý úsudek, chápání podstaty, neustálá starost o chod školy si získala srdce všech žáků a učinila z Mariana Böhma velmi úspěšného učitele. Když v roce 1929 zemřel, byl mu uspořádán 1. 10. 1929 smuteční obřad v kostele sv. Václava, kterého se zúčastnili kromě pedagogů i studenti v hojném počtu.

Dr. Alois Fröhlich – učitel **biologie**, která pro něj nebyla jen teoretickou vědou, ale praktickým životem. Proslavil se zejména instalací skalní zahrady bezprostředně po dostavění nové budovy gymnázia.

Karl Bělohawek (Belo) – učitel **češtiny**, byl sice malého vzrůstu, ale velmi temperamentní povahy. Studenty údajně zahrnoval nevyčerpatelnou zásobou drastických i komických frází, jako např. „Čemu dáváte přednost, studente? Ráně z milosti nebo zabitím zvířetem ze Štýrského Hradce?“.

Karl Bochsani⁷⁸ (Boxer) – velmi mužný a vždy elegantní učitel **matematiky a fyziky**. Učinil tyto obtížné předměty přijatelnými pro tehdejší studenty prostřednictvím filozofie života. Často prý říkal: „Staň se krásným pouze studiem“. Vědecké problémy vysvětloval na obrazových podobensteiních.

Eduard Killiches (Killi) – učitel **němčiny a latiny**, klasicky vzdělaný člověk, jazyky v jeho podání studentům nabízely víc než slova. Byl velmi oblíbený, spolu s ředitelem A. Heerem byl spoluzakladatelem sdružení na podporu chomutovského gymnázia.

Franz Hübl (Zlo) – učitel **matematiky**, která se v jeho podání vyznačovala přísnou systematičností. Se svým hustým černým plnovousem byl ztělesněním vzorového obrazu německého profesora. Studenti si často jako perličku připomínali: „Skupina Aááááá, skupina Běěěěě...“.

⁷⁸ Obrazová příloha č.9.

Dr. Wenzel Weiss – učitel **náboženství**, vzdělaný jezuita, kterého studenti velmi uctívali. Často prý studenty oslovoval „drazí mladí přátelé“, snažil se být neustále kosmopolitním božím mužem.

Emil Krakauer – učitel **židovského náboženství**, v Chomutově vedl i židovskou obec, byl rabínem. Zval do města na přednášky významné osobnosti⁷⁹. V roce 1938 musel kvůli politickým a historickým událostem ze školy odejít. Zemřel v roce 1942 v koncentračním táboře Chelmno.

Ernst Tischer (Vicky) – učitel **dějepis (historie)**, pro svůj malý vzrůst a spíše nevýrazný obličej nebyl příliš oblíbeným profesorem. Jeho hodiny byly však velmi zajímavé.

August Zweymüller (Ho) – klasický filolog s „červenou bradkou“. Byl údajně jediným učitelem, kterého se všichni studenti báli, největší měrou však dívky, protože veřejně odmítal studování žen.

8.4 Perličky ze života studentů německého gymnázia

TAJNÍ KUŘÁCI – scházeli se na záchodě na konci biologického křídla v mezipatře. Vedla odtud úniková cesta oknem do zahrady u ředitelova bytu, křoví v zahradě poskytovalo kuřákům potřebný úkryt.

HOROLEZCI NA FASÁDĚ – neškodný žert, který ovšem mohl mít špatný konec. V septimě, která měla třídu v nejvyšším patře, byl populárním sportem útek ze třídy především při hodinách „Wickyho“⁸⁰ (vyučoval historii), který když přednášel, ztrácel pojem o dění mezi studenty. Žák Em Opis si nejdříve šel ořezat tužku ke koši u dveří, což „Wicky“ zcela ignoroval, Em tedy pomalu otevřel dveře a zmizel, takto mohli potichu odcházet i další žáci, kteří později vyprávěli: „Ocitli jsme se na chodbě a nevěděli, co dělat se svobodou. Prohlíželi jsme si kresby žáků a toulali se po patře. Najednou někdo šel a my jsme se museli schovat na záchodě, zamkli jsme se tedy každý zvlášť v kabinkách, zavěsili jsme se za záchodovou mísu, takže nám nebyly vidět

79 V roce 1917 v Chomutově např. vystoupil i Max Brod s přednáškou o díle Franze Kafky.

80 Obrazová příloha č.10.

nohy. Na záchody vešel „Her Saba“, viděl obsazené kabinky a řekl – AHA. Věděli jsme tedy, že musíme zmizet, a tak jsme otevřeli okno, zavěsili se za okenní rám ven z okna. Když přišli Her Saba a školník Hnátek, prohlédli záchody, ale nikoho nenašli. Když odešli, vlezli jsme opatrně zpět na záchody a potichu jsme odešli zpět do třídy. Po chvíli přišel ředitel a Saba, aby zkontrolovali, zda jsou všichni na hodině. Když zjistili, že je vše v pořádku, nevěřicně kroutili hlavou. Sábovi jsme to přiznali až při maturitní rozlučce. Řekl jenom – jak neopatrné a smál se“.

ZNEUCTĚNÍ PALLAS ATHÉNY⁸¹ – tato událost se odehrála ve vypjatém roce 1938. Bronzový symbol školy, socha bohyně Pallas Athény byla ozdobena nezvyklými šperky. Její prsa byla zakryta bílou podprsenkou, na špičce kopí byla neuctivá past na myši. Školník Hnátek po dlouhém úsilí sochu odstrojil. Byl to sice nevinný žertík, ale i tak tehdejší ředitel Wenzel Mach, český legionář, podal stížnost na neznámé osoby za zneuctění památky.

NATOČENÝ FILM – v roce 1945 byl nalezen film natočený kamerou, kterou si do školy v průběhu války nosil žák Kohlert. Krátké filmové snímky tehdejší studenti nazvali „Schulzeit, schöne zeit“ a „Lehrer und Schüler beim Kampf“, v záběrech byli i profesori Johann Lienert a Karl Bochschanl (boxer).

KNIHOVNA – postupně byla na škole vytvořena knihovna učitelského sboru a také výpůjční knihovna učebnic pro studenty. Poplatek činil 1 korunu za knihu, učebnice byly však časem velmi opotřebované, protože poptávka byla velmi vysoká, často se ani nemohlo vyhovět všem. Mezi studenty začal vzkvétat obchod s použitými učebnicemi – nejvíce se jednalo o atlasy, slovníky a knihy povinné literatury.

KAMENCOVÉ JEZERO⁸² – na kamencovém jezeře (Alaunsee) probíhalo plavání, studenti si tam procvičovali různé plavecké styly, potápěli se, skákali ze třímetrové věže a hráli vodní pólo. V zimě se zde konaly lekce bruslení.

PŘESTÁVKY A VODNÍ BOMBY – během přestávek museli studenti chodit na školní dvůr, ve třídách zůstávala pouze školní služba, která se vždy po týdnu měnila, přičemž dívky byly od

81 Obrazová příloha č.11.

82 Obrazová příloha č.12

služby osvobozeny. Ve vyšších ročnících žáci službu zneužívali – zavírali se v učebnách a vymýšleli nejrůznější nepatřičné aktivity. Velmi populární zábavou byly vodní bomby. Nejprve se podívali z okna na dvůr, kde na parapetech často seděly dívky. Studenti v horních patrech tedy naplnili sáčky od svačín vodou a hodili je na dívky. Často si mezi sebou povídali „pokud uslyšíme skřehotavé výkřiky dívek, dosáhneme svého cíle“.

SPORTOVÁNÍ – součástí tělocviku byla zejména gymnastika, osvobození byli studenti pouze ze zdravotních a fyzických důvodů. Před nastěhováním do nové budovy v roce 1932 byla využívána městská tělocvična. Jako gymnastické náčiní se zařazovaly do výuky kruhy, trámy, hrazdy, žíněnky a medicinbaly, které byly často studenty označovány jako nástroj mučení. Populární byly míčové hry – vybíjená, házená, nohejbal a také dnes už téměř neznámá hra „odpalování“ (podobné basketbalu). Zařazovaly se i nejrůznější souboje, rvačky, v zimě hokej, sáňkování i lyžování.

9. ČESKÉ GYMNÁZIUM V CHOMUTOVĚ

9.1 Státní reálné gymnázium v Chomutově

Národní emancipace české menšiny na Chomutovsku nebyla díky většinovému německému obyvatelstvu přijímána s pochopením, různé takové snahy byly ze strany Němců vnímány s velkým odporem. Úsilí o zřízení alespoň národní české školy vždy narazilo na již zmiňovaný velký odpor, který představovala v lepším případě nějaká administrativní překážka, v případě horším byli například rodiče žáků vystaveni riziku ztráty zaměstnání, výpovědi z bytu či dokonce fyzickému i psychickému násilí, pokud by své děti zapsali do české školy. Takové případy jsou doloženy například z nedalekých Ervěnic.⁸³ Dále je známo, že již v roce 1886 jednal jistý učitel Klecanda z Teplic o zřízení české střední školy v Chomutově Ústřední maticí školskou, jeho jednání však ztroskotalo, podobně tomu bylo i s úsilím chomutovských Čechů zřídit zde českou jazykovou školu v roce 1901.

České školství se v Chomutově začalo rozvíjet teprve se vznikem Československé republiky. Od roku 1919 bylo v Chomutově zřízeno hned několik českých, většinou malotřídních škol. Nicméně, škola gymnaziálního typu, ve které by se vyučovalo v jazyce českém, byla založena až 1. 9. 1935. Konkrétně se jednalo o spolkové reálné gymnázium⁸⁴. Tato nově založená škola dostala však do vínku mnoho obtíží. Největším problémem bylo, kde učit. První třídy byly umístěny v budově⁸⁵ Masarykovy školy⁸⁶. Je také nutné dodat, že právě toto gymnázium bylo dlouhou dobu jedinou českou školou v širokém okolí – samozřejmě v období do roku 1938 a následně od roku 1945 (po roce 1938 byla činnost českých škol pozastavena a zakázána).

Velkým problémem však bylo, že škola nikdy neměla a nikdy nenašla plnohodnotné místo k výuce. Velmi často se výuka přesouvala z jedné budovy do druhé, třídy byly většinou

83 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

84 MICKA, Jan, František JEŽIL, Marie ZLÁMALOVÁ, Zdeněk KNOBLOCH a Helena SOLNAŘOVÁ. *Gymnázium Chomutov: Historie a současnost*. Chomutov: Tiskárna Akord, 2011, s. 19.

85 Obrazová příloha č.13.

86 Dnes ZUŠ Chomutov.

přeplněny. Když se v roce 1938 konečně podařilo najít vhodnou budovu k výuce, přivést na gymnázium velmi schopné pedagogy a výuka se na českém gymnáziu začala slibně rozvíjet, všechno snažení zastavila mnichovská dohoda. Na dlouhá léta to znamenalo konec veškerého takového školství v Chomutově i v celém pohraničí. Po celou dobu války (1939 – 1945) české školy v pohraničí, které bylo zabráno a připojeno k Velkoněmecké říši, nefungovaly.

Škola se dočkala obnovení a znovuzřízení až v roce 1945, konkrétně 25.8., s právní platností 1.9.1945. Než se však situace v poválečném městě vrátila zpět do běžných kolejí, trvalo to ještě dalších pár let. Počty žáků se v jednotlivých ročnících značně lišily, během školního roku mnoho žáků přicházelo, ale i odcházelo (právě díky poválečným poměrům). Ale možná právě díky těžkým poměrům té doby byli studenti vedeni k prospěšné pomoci národnímu hospodářství.

Během tří let (1945 – 1948) se Gymnázium zcela zkonsolidovalo a začalo žít běžným životem. Stalo se důležitou a všemi uznávanou školou i v kulturním a společenském životě města. Ovšem v roce 1948 narušil tento běžný chod školy Vítězný únor a započaly boje o jednotnou školu v socialistickém pojetí.

9.2 Poměry na českém gymnáziu

Gymnázium zahájilo svoji činnost ve školním roce 1935/1936, avšak smlouva o převzetí gymnázia státem byla podepsána až 18. listopadu 1937. Nadále pak gymnázium užívalo název **Státní československé reálné gymnázium v Chomutově**⁸⁷. Do prvního ročníku po zahájení výuky nastoupilo celkem 79 žáků, o rok později 72 a v dalším (bohužel posledním) roce existence českého gymnázia 76 dětí. Zcela v souladu s posláním této vzdělávací instituce se jednalo především o české děti z Chomutovska, Žatecka a Mostecká. Není bez zajímavosti, že ve všech ročnících studovalo několik dětí německé národnosti. Po celou dobu trvání této střední školy byl jejím ředitelem **Miroslav Hájek**.

⁸⁷ Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

V prvním roce svého působení měl pedagogický sbor 6 členů, v dalším školním roce se jejich počet zvýšil na 9. Sídlo dodnes není úplně jednoznačným bodem v historii školy, ale všeobecně známý je fakt, že nejprve se gymnázium nacházelo v prostorách tehdejší **Masarykovy státní obecné a měšťanské školy v Chomutově**. Protože však postupně narůstal počet tříd, bylo od září 1937 pronajato 8 místností **v domě č. p. 254⁸⁸, který se nacházel v Dlouhé ulici⁸⁹ v Chomutově** za roční částku 15 tisíc Kč. Do tohoto provizoria se následně celé gymnázium, po provedení potřebných a nutných úprav, přestěhovalo. Podmínky pro rozvoj plnohodnotné výuky na československém reálném gymnáziu byly velmi těžké. Ve školním roce 1937/38 se dvě třídy vyučovaly v Dlouhé ulici a dvě ve stísněných podmínkách na Masarykově škole, kde se tlačily s I. obecnou školou, která měla 6 tříd, dále zde bylo i 8 tříd měšťanské školy a dvě třídy živnostenské školy pokračovací.

Všechny tyto uvedené školy trpěly nedostatkem místa a musely se stále uskrovnovat. Jednotlivé třídy byly navíc přeplněny, což přinášelo mnoho každodenních problémů. Takto vypadaly tehdejší počty žáků v jednotlivých třídách:

- *Do první třídy gymnázia bylo přijato 50 žáků (5 během roku odešlo), druhý ročník začalo studovat 48 žáků (ukončilo 42), třetí ročník musel být rozdělen do dvou tříd s počty žáků 26 a 28. Na konci školního roku 1937/38 studovalo na tomto gymnáziu 141 žáků.⁹⁰*

Již od začátku bylo však jasné, že takový pronájem je jen na omezenou dobu, a právě proto probíhala neustálá jednání o získání pozemku, který by byl vhodný na výstavbu nové budovy. Jednání trvala sice delší dobu, ale probíhala úspěšně a blížila se ke zdárnému konci. V březnu roku 1938 byla do pozemkových knih města Chomutova zapsána parcela pro vybudování českého gymnázia v Chomutově o celkové rozloze 5 386 m². Ale jelikož byl rok 1938 a politická situace se pro českou menšinu měla pouze zhoršovat, k realizaci již nedošlo. V následujících

88 Obrazová příloha č.14.

89 Dnes ulice Palackého.

90 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002.) s. 176-225.

měsících, po přičlenění Chomutova v rámci Sudetské župy k Německu, bylo české gymnázium v Chomutově zrušeno.

Vyučování na českém gymnáziu trvalo pouze od roku 1935 do roku 1938, kdy přišel mnichovský diktát a s ním konec veškerého českého školství v celém pohraničí. I přes tuto velmi omezenou dobu existence českého gymnázia se výuka celkem slibně rozvíjela. Na škole se vyučovala čeština, dějepis (v 1. ročníku vlastivěda), zeměpis, německý jazyk, matematika, tělesná výchova a nepovinný zpěv (ve vyšších ročnících se již nevyučoval). Ve druhém ročníku se výuka obohatila o přírodopis, ve třetím se přidaly předměty latina, fyzika a rýsování. Vyučovalo se i náboženství, a to římskokatolickému, československému a českobratrskému evangelickému. Profesorský sbor se skládal z ředitele Miroslava Hájka (kreslení) a vyučujících Kamily Korejsové (němčina, latina), Miroslava Mužíka (dějepis, zeměpis, tělocvik), Karla Šedivého (matematika, fyzika, rýsování), Karla Trunečka (český jazyk, dějepis, zeměpis) a Karla Gisshübela (čeština, němčina, profesor německé národnosti)⁹¹.

Pramenů k této instituci se nedochovalo mnoho, a pravděpodobně jich ani mnoho být nemohlo, jelikož výuka v této instituci probíhala bohužel jen v letech 1935 – 1938. Dochovaly se tedy pouze hlavní školní katalogy (a to v neúplném stavu) ze školních let 1935/36 a 1936/37. Dále se dochoval třídní katalog ze školního roku 1937/38. Tyto dvě skupiny katalogů se však liší zapisovanými údaji – třídní katalogy, na rozdíl od katalogů hlavních, neobsahují údaje jako jsou místo narození, náboženská příslušnost (ta se však dá alespoň přibližně odvodit dle přítomnosti na výuce náboženství) či informace o národnosti žáka.

9.3 Národnostní složení studentů na českém gymnáziu

České reálné gymnázium v Chomutově mělo umožnit středoškolské vzdělání v mateřském jazyce zejména dětem z české menšiny. Je zcela logickým jevem, že na tomto českém gymnáziu měli převahu studenti české národnosti. Česká menšina studující na tomto gymnáziu

⁹¹ Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002.) s. 176-225.

nebyla však příliš velká: do r. 1918 ne překročila 3 %, při sčítání lidu v r. 1921 se k československé národnosti hlásilo 8,42 % a při dalším sčítání v roce 1930 pak 13,08 % obyvatelstva tehdejšího chomutovského okresu. Do prvního ročníku po zahájení výuky nastoupilo celkem 79 dětí, v dalším školním roce 72 a v posledním roce existence školy 76 dětí. Jednalo se především o české děti z Chomutova a okolí. Překvapivým, a zároveň velmi zářejícím faktem však může být zjištění, že ve všech ročnících gymnázia studovalo také po 3 – 4 dětech německé národnosti.

V prvním roce fungování školy to byli 3 chlapci a 1 dívka, která však hned v prvním ročníku neprospěla a v dalších letech ve studiu na gymnáziu nepokračovala. V dalších letech se v každé třídě nacházeli vždy minimálně 2 studenti německé národnosti, ovšem údaje z posledního roku fungování školy (1937/38) jsou neúplné, jelikož informace můžeme čerpat pouze ze třídního katalogu, kde, jak jsem již zmiňovala výše, chybí údaje o národnosti či náboženské příslušnosti jednotlivých žáků. Nezbyvalo tedy než národnost odvodit (kupříkladu podle jména).

Všechny děti, o kterých se domnívám, že byly příslušníky německé národnosti, měly vždy německy znějící jméno a také výrazně horší až velmi špatné známky z českého jazyka. Naopak z jazyka německého měly vždy známku výbornou. Jaké důvody přiměly rodiče těchto žáků, aby dali své děti na českou školu, o tom můžeme pouze uvažovat a vést různé polemiky. Moje domněnka je však taková, že jelikož se většinou jednalo o děti nižších státních úředníků (zaměstnanci dráhy či pošty), byla pro ně motivace, aby se děti naučily úřednímu jazyku pro budoucí kariérní dráhu ve státních službách. Další možností je i docela okázalá demonstrace loajality k československému státu – mohl to být možný argument pro jejich zaměstnavatele a kariérní postup v zaměstnání. Skutečné důvody však dnes již (pravděpodobně) nezjistíme.

V náboženské struktuře školy můžeme, již od prvního pohledu do statistik v katalogích, vidět značné rozdíly, pokud bychom měli tato data a údaje porovnávat s daty německých středních škol na Chomutovsku. Sice i zde převažuje církev římskokatolická, zdaleka ale ne tak výrazně. Katolíci zde tvoří kolem 56,12 % všech žáků prvních ročníků. Docela velkou měrou jsou zde také zastoupeny dvě církve národní, a to církve československá (14,19 %) a církve českobratrská (9,67 %). Zbytek tvoří velmi silně zastoupená skupina nevěřících (17,41 %).

Opět je nutné připomenout, že z posledního školního roku informace nemáme a můžeme je tak pouze odvozovat, v tomto případě jsem tak činila dle údajů z předešlých školních let.⁹²

náboženské vyznání studentů gymnázií - srovnání v %

	římsko katolické	evangelic ké	českoslo venské	česko bratr ské	židovské	bez vyznání
české	56,12	0	14,19	9,67	2,58	17,41
německé	89,09	4,55	0	0	4,55	1,82

I přesto, že v Chomutově byla na svou dobu poměrně početná židovská obec, na České gymnázium v Chomutově nastoupilo celkem jen 5 židovských dětí. Tento počet je za celé tři roky působení instituce⁹³. Tento, dle mého názoru, nízký počet studentů židovského vyznání přisuzuji tomu, že většina dětí navštěvovala Německé gymnázium Chomutov. Nicméně, někteří mohli zvolit variantu nastoupit na České gymnázium, aby se vyhnuli případné antisemitské šikaně. Tuto tezi potvrzuje fakt, že se počet židovských studentů na Německém gymnáziu rok od roku snižoval. Ve školním roce 1930/31 studovali v prvním ročníku 4 studenti, v roce 1931/32 již 3 studenti a od roku 1936 již v prvním ročníku nestudoval žádný student židovského vyznání⁹⁴. Statistika Německého gymnázia pro další roky se již nedochovala.

Zajímavým ukazatelem byla také migrace studentů v průběhu studia, tedy porovnání místa narození studentů s místem jejich bydliště. Pouze necelých 27 % studentů bydlelo po celou dobu studia v místě svého narození. Další studenti se stěhovali – 5 % studentů změnilo bydliště v rámci okresu, 9,61 % se stěhovalo do sousedních okresů a největší počet studentů se pak stěhoval na větší vzdálenosti po celém území tehdejšího Československa.

Ve třicátých letech 20. století bylo stěhování poměrně častým jevem, dokladem může být například dcera vojáka z povolání, která ve školním roce 1936/37 nastoupila do II. ročníku

92 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

93 Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie* / Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002,) s. 176-225.

94 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

gymnázia, miesto narodení mala Františkovy Lázně, v době studia bydlela s rodiči v Chomutově, ale v katalogu je poznamenané, že na české menšinové gymnázium v Chomutově přešla z gymnázia v Chustu na Podkarpatské Rusi.

11. VÝZNAMNÍ STUDENTI A ABSOLVENTI GYMNÁZIÍ V CHOMUTOVĚ

Celkově tím slavným a významným chomutovským (později německým) gymnáziem prošlo za více než 400 letou historii nepočítaně studentů a pedagogů. Všechny určité škola s tak dobrou pověstí poznamenala. Mezi učiteli a žáky se objevují významní lingvisté, pedagogové, lékaři, vědci, botanici, spisovatelé, dějepisci, astronomové, ale i umělci, filozofové, politici či diplomaté. Zde přináším chronologický výčet slavných i méně slavných osobností, kterým Chomutov odstartoval cestu k jejich dalšímu vzdělání a následnému uplatnění:

František Josef Gerstner (1776 – 1832) – narodil se v Chomutově v rodině řemenářského mistra. Rodný dům se nachází v dnešní Hálkově ulici, kde je pamětní deska. V roce 1765 nastoupil na chomutovské jezuitské gymnázium, po absolvování odešel na pražskou univerzitu studovat filozofii. Stál u zrodu koněspřežné dráhy na kolejové železnici z Českých Budějovic do rakouského Lince. Později se účastnil budování národního muzea.⁹⁵

Anton Dittrich (1789 – 1848) – narodil se ve Vysočanech u Chomutova, vystudoval chomutovské gymnázium a byl řazen mezi premianty, následně zde nastoupil i jako profesor. Významným okamžikem pro jeho život, ale také pro život občanů Chomutova, bylo seznámení s J. W. Goethem za jeho návštěvy v Teplicích v roce 1813. Díky tomuto setkání se Němci v roce 1932 rozhodli pojmenovat školu „Goethovo gymnázium“.⁹⁶

Josef Knaf (1801 – 1856) – narodil se v Bečově u Blatna, díky přímluvě hraběnky Gabriely Buquoyové z Červeného Hrádku se dostal na chomutovské gymnázium. Po absolvování, vystudoval v Praze filozofii a následně medicínu. Měl velmi rád botaniku, sbíral a studoval rostliny a přispěl k soupisu české květeny (některé rostliny v okolí Chomutova jako vůbec první popsal a pojmenoval).

Ernst Fischer (1899 – 1972) – narodil se v Chomutově, studoval na gymnáziu, kde maturoval v roce 1917 a rovnou ze školy byl odveden jako voják na frontu. Po válce vstoupil do sociálně demokratické strany a následně i do komunistické strany Rakouska. Za 2. světové války žil

95 VALEŠ, Vladimír. *Historie jezuitského areálu v Chomutově*. Chomutov: Tiskárna K & B, Most, 2002, s. 59.

96 VALEŠ, Vladimír. *Historie jezuitského areálu v Chomutově*. Chomutov: Tiskárna K & B, Most, 2002, s. 60.

v Moskvě, kde pracoval jako rozhlasový komentátor v protihitlerovském vysílání. V roce 1968 odsoudil obsazení Československa vojsky Varšavské smlouvy⁹⁷.

Josef Seifert, zvaný Sepp⁹⁸ – absolvent německého gymnázia, v roce 1938 se stal redaktorem Sudetoněmeckých novin v Teplicích. Po válce byl významným redaktorem časopisu pro mládež „Naše cesta“. Od roku 1952 vlastnil nakladatelství v Ingolstadt. Dále byl i hlavním redaktorem novin „Komotauer Zeitung“⁹⁹, město Chomutov popisuje jako „Domov v radostech i trápení“.¹⁰⁰

Matis Heinrich – ukončil studium na gymnáziu v roce 1942. Po válce promoval jako lékař na univerzitě v Erlagenu. Spolu se svým spolužákem z Gymnázia v Chomutově (Dr. Hans Johne) byl členem Akademie věd v New Yorku. V roce 1978 získal ocenění na univerzitě v Mnichově za práci na publikacích proti trombóze a embolii antikoagulačními látkami.¹⁰¹

Hans Goldmann¹⁰² (1899 – 1991) – narodil se v Chomutově, kde také vystudoval německé gymnázium. Následně se rozhodl studovat lékařství na Univerzitě Karlově, posléze si vybral obor oftalmologie a v roce 1924 odešel do Švýcarska, kde se stal uznávaným oftalmologem a vynálezcem (vynalezl a zdokonalil mnoho lékařských přístrojů). V dalších letech byl také rektorem univerzity v Bernu.¹⁰³

Erich Heller (1911 - ?) – syn židovského lékaře, který se narodil v Chomutově. Absolvoval německé gymnázium, vystudoval práva v Praze a emigroval do Anglie, jeho matka byla zastřelena v terezínském ghettu. Erich Heller se proslavil především literárními spisy o německé filozofii a literatuře 19. a 20. století. Pracoval na díle Goetha, Nietzscheho, Franze Kafky nebo třeba Tomase Manna.¹⁰⁴

97 VALEŠ, Vladimír. *Historie jezuitského areálu v Chomutově*. Chomutov: Tiskárna K & B, Most, 2002, s. 66-67.

98 Obrazová příloha č.15

99 Dnes Chomutovské noviny.

100 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

101 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

102 Obrazová příloha č.16

103 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

104 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

Kurt Antreich¹⁰⁵ (1934 - ?) – významný rodák z Chomutova, absolvent chomutovského gymnázia, významný profesor automatizace designu na Technické univerzitě v Mnichově. Držitel medaile Rittera von Gerstnera 2008.¹⁰⁶

105 Obrazová příloha č.17.

106 KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

Závěr

Ve své bakalářské práci s názvem „*Národnostní poměry na chomutovském gymnáziu v letech 1918 – 1948*“ jsem pracovala zejména s původními prameny (výroční zprávy, školní katalogy, materiály Okresního archívu Chomutov se sídlem v Kadani, dokumenty Okresního muzea Chomutov, archiválie Okresního výboru KSČM, atd.), dále jsem čerpala z literatury opírající se o národnostní vztahy mezi Čechy a Němci na Chomutovsku. Většinou jsem pracovala s popisnými texty mnoha pamětníků, jejichž vzpomínky oživují historicky pojaté kapitoly této bakalářské práce. Součástí jsou i autentické záznamy z některých přelomových událostí, jako například „slavnostní otevření nové budovy gymnázia v roce 1932“. Pokusila jsem se zmapovat veškeré historické souvislosti, statistická fakta i chronologické údaje vycházející z původních pramenů. Zachytila jsem hlavní a zásadní cíl práce – **národnostní situace na obou gymnáziích v letech 1918 – 1948**.

Zabývala jsem se i významnými osobnostmi spjatými se školou (F. J. Gerstner, Josef Knaf, Ernst Fischer, atd.). Kromě národnostních poměrů na chomutovském gymnáziu jsem chtěla shrnout a zpřehlednit historii a dlouholetou tradici této významné vzdělávací instituce. Jedním z dílčích úkolů mého bádání bylo získat informace také o jednom ze symbolů – soše řecké bohyně Pallas Athény, která stávala před budovou gymnázia v letech 1932 – 1940 a dodnes se s jistotou neví, kam tato socha zmizela a co se s ní přesně stalo.

Na úplném začátku jsem si vytyčila hypotézu, že nacionalistické ideje jsou vnášeny do každodenních obyčejných lidí spíše shora a do značné míry uměle zneužívají jejich životních problémů k cílům a ambicím politických elit. Domnívám se, že výzkum v této práci potvrdil výchozí hypotézu. Okolnosti, za nichž fungovala obě národní gymnázia, sice odrážely dlouhodobé napětí doutnajících česko-německých vztahů, nevyústily však velmi dlouhou dobu do žádných katastrofických a destruktivních důsledků. Naopak, byly často vyvažovány pragmatickými a realistickými tendencemi ke vzájemnému soužití tehdejších majorit i minorit. Teprve mocný impuls zvenčí – nástup nacismu k moci v sousedním Německu a rozvoj mnohostranných aktivit jeho přísluhovačů z řad německých radikálních nacionalistů, který se nevyhnul ani oblasti školství a výchovy mládeže, vyhrotil celou situaci nejhorším možným způsobem. Výsledkem byl Mnichov 1938 jako tragický závěr staletého „stýkání a potýkání se“

(F. Palacký) Čechů a Němců v českých zemích. Jeho osudové důsledky dolehly na oba národy, neboť rozpoutaly zkázu, ze které již nebylo návratu.

V průběhu psaní mé práce jsem si několikrát položila otázku, zda je možné, že by se dějiny mohly ubírat jinak? Kdyby například německé gymnázium dokázalo udržet alespoň ve výchově mladé generace respekt k všelidským humanistickým hodnotám (deklarovaným ještě v roce 1932) a české gymnázium mohlo působit déle než pouhé tři roky, což by určitě více přispělo k posílení českého živlu na důležitém úseku obrany hranic republiky? Přes rostoucí oblíbenost tzv. alternativních scénářů stále platí neúprosná zásada, že dějiny neznají žádný „kdyby“. Jejich tehdejší (mnohdy i bolestná) rozhodnutí se bohužel zrodila jinde a jinak, daleko od Chomutova, daleko od tehdejší ČSR.

Odsunem Němců z osvobozeného Československa po roce 1945 byla dopsána další stránka dějin, kterou jsem se snažila přiblížit také. Domnívám se, že je však nutné stále oživovat v paměti lidí nejrůznější aspekty a souvislosti historie. Přestože bývá často zpochybňována zásada „historia magistra vitae“, je nicméně pravda, že dějiny nás mohou ne-li přímo poučit, tak alespoň varovat. A to je dnes více než důležité. Současný svět je v rámci procesu tzv. globalizace stále více otevřený novým výzvám a hrozbám. Etnické a rasové předsudky, náboženská netolerance, účelová využívání tragických momentů v historii k vyhocení napětí mezi národy a státy, patří k těm nejnebezpečnějším. Je proto dobré si stále připomínat, k jak hroživým důsledkům mohou vyústit, jsou-li proto vytvořeny příhodné podmínky v dobách mezinárodních krizí a konfliktů. Moje bakalářská práce nechť je alespoň malým příspěvkem historického zkoumání národních a národnostních vztahů, který by mohl budoucím generacím najít cestu k míru a porozumění mezi národy.

Použité knižní zdroje

1. BINTEROVÁ, Zdeňka. *Dějiny Chomutova*. Chomutov: Okresní muzeum, 1997. ISBN 80-238-1756-6.
2. RŮŽEK, Vlastislav. „Přijde den“ (Es Kommt der Tag...). *Památky, příroda, život*. 1994, roč. 26, čís. 1, s. 10, 13. ISSN 0231-5076
3. RŮŽKOVÁ, Jiřina a Josef ŠKRABAL. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 2006. ISBN 80-250-1277-8.
4. UHLÍŘ, Jan Boris. *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7360-675-6.
5. *Comotovia ...: sborník příspěvků z konference věnované ... : Chomutov, .. Chomutov: Město Chomutov, [2002?]-*. ISBN 80-860-6779-3.
6. *Comotovia ...: sborník příspěvků z konference věnované ... : Chomutov, .. Chomutov: Město Chomutov, 2005*. ISBN 80-869-7120-1.
7. *Comotovia ...: sborník příspěvků z konference věnované ... : Chomutov, .. Chomutov: Město Chomutov, 2007*. ISBN 978-80-86971-97-1.
8. *Comotovia ...: sborník příspěvků z konference věnované ... : Chomutov, .. Chomutov: Město Chomutov, 2013*. ISBN 978-80-86971-55-1.
9. ŠIMŮNEK, Robert, Jaroslav PACHNER a Petr RAK. *Historický atlas měst České republiky: Sv.č.16 - Chomutov*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7286-108-8.
10. EMMERT, František. *Druhá světová válka: Češi a Slováci*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1653-1.
11. KÖNIG, Rudolf. Wirken und Schaffen der Komotauer Bürgermeister von 1800 bis 1945. In: SEIFERT, Sepp. *Komotauer in Strom der Zeit*. Ingolstadt: Komotauer Zeitung, 1977.
12. VALEŠ, Vladimír. *Historie jezuitského areálu v Chomutově*. Vyd. 1. Chomutov: Středisko knihovnických a kulturních služeb, 2002.
13. KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.
14. MICKA, Jan, František JEŽIL, Marie ZLÁMALOVÁ, Zdeněk KNOBLOCH a Helena SOLNAŘOVÁ. *Gymnázium Chomutov: Historie a současnost*. Chomutov: Tiskárna Akord, 2011.
15. PACHNER, Jaroslav a Petr RAK. *Chomutovem krok za krokem: průvodce po památkách a minulosti města*. V Ústí nad Labem: Pro Statutární město Chomutov vydal Albis International, 2011. ISBN 978-80-86971-34-6.
16. RAK, Petr. *Chomutov 1252-2002: vybraná data ze 750 let historie města*. Chomutov: Město Chomutov, 2002. ISBN 80-860-6763-7.
17. BINTEROVÁ, Zdeňka. *Obce chomutovského okresu*. Chomutov: Okresní muzeum, 2002.
18. HOBSBAWM, E. J. *Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991*. Vyd. 2. Praha: Argo, 1998 [i.e. 2010]. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-0302-1.
19. *Tragická místa paměti: Průvodce po historii jednoho regionu 1938-1945*. Antikomplex, o.s., 2010. ISBN 978-80-904421-1-5.

20. KLOZ, Václav. *Obce v číslech: Okres Chomutov*. Chomutov: Kolektiv pracovníků OO ČSÚ, 1991.
21. MALINOVÁ, Irina, Jaroslav OTČENÁŠEK a Věra LENDĚLOVÁ. *Skejuš - Skejušané - Skejušan: Rusíni v Chomutově : původ, historie a současnost*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-802-4633-299.
22. VÍTEK, Vladimír a Zdeněk VACHATA. *Chomutovsko v roce 1945*. Chomutov: Vlastivědné muzeum, 1970.
23. EMMERT, František. *Zrození republiky: národní revoluce 1918*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6203-1.
24. LIŠKA, Vladimír. *Protektorát: éra hákového kříže*. Praha: XYZ, 2018. ISBN 978-80-7597-128-9.
25. *Kronika druhé světové války*. Praha: Fortuna Print, 2000. ISBN 80-861-4461-5.
26. ŠIMÁNĚ, Michal. *České menšinové školství v Československé republice: ke každodennosti obecných škol v politickém okrese Ústí nad Labem*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9410-9.
27. PADEVĚT, Jiří. *Krvavé finále: jaro 1945 v českých zemích*. Praha: Academia, 2015. Průvodce (Academia). ISBN 978-80-200-2464-0.
28. JUNEK, Václav. *Hitler před branami: literární dokument o povstání Němců v Čechách a na Moravě v roce 1938 a o cestě k němu*. Vydání druhé. Velké Přílepy: Olympia, 2018. ISBN 978-80-7376-501-9.
29. MÁTL, Vladimír. *Po stopách Keltů v Čechách: netradiční průvodce historií a památkami doby oppid*. 2. vydání. Praha: XYZ, 2020. ISBN 978-80-7597-616-1.
30. MAJEWSKI, Piotr Maciej. *Sudetští Němci 1848-1948: dějiny jednoho nacionalismu*. Brno: Conditio humana ve spolupráci s Muzeem druhé světové války v Gdaňsku, 2014. Monographiae (Conditio humana). ISBN 978-809-0532-328.
31. PADEVĚT, Jiří. *Krvavý podzim 1938*. Praha: Academia, 2020. Průvodce (Academia). ISBN 978-80-200-3097-9.
32. HRUŠKA, Emil. *Henlein: vůdce sudetských Němců : životní příběh*. Třetí, přepracované vydání. Praha: EPOCH, 2020. ISBN 978-80-7557-024-6.
33. BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*. Praha: SPN, 1978. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis.
34. BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda, 1986. Členská knihovna (Svoboda).
35. HARNA, Josef. *České a československé dějiny: Dokumenty a materiály*. Fortuna, 1991. ISBN 9788085298697.
36. HANZAL, Josef. *Vyhnání Čechů z pohraničí v roce 1938*. Praha: Karolinum, 2018. Pohled do historie. ISBN 978-80-7264-189-5.
37. *Péče o židovské kulturní dědictví: Sborník vybraných příspěvků z cyklu seminářů spolku Omnium* [online]. Praha: Omnium, 2019 [cit. 2021-5-30]. ISBN 978-80-88191-08-7
38. KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2429-4

39. KRAKAUER, Emil a WENISCH, Rudolf. *Geschichte der Juden in Komotau*. In: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*. Brno - Praha: Židovské nakladatelství, 1934
40. LEŽÁK, Zdeněk. *Kronika nacismu: komiksový příběh nacismu od jeho zrodu po pád*. V Brně: Edika, 2019. ISBN 978-802-6614-494.
41. KASPER, Tomáš, Dana KASPEROVÁ a Markéta PÁNKOVÁ. "Národní" školství za první československé republiky. Academia, 2018. ISBN 978-80-200-2891-4.
42. MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK. *Studie k sociálním dějinám 19. století*. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1992. ISBN 80-86224-26-0
43. Mertová, Kateřina - Studenti středních škol okresu Chomutov 1918-1938 (II.). Mertová, Kateřina. In: *Studie k sociálním dějinám. Studien zur Sozialgeschichte. Konference Střední vrstvy v českých zemích od 18. století do současnosti. Praha - Jinonice 11. - 12. 9. 2002 (pokračování) a studie / Opava : Slezské zemské muzeum v Opavě 10/2, (2002).*
44. GRIMM PH.D., RnDr. Tomáš. Československo a Česko na mapových pohlednicích: československý a český stát ve 20. a 21. století. 2. vyd. - dopl. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální, 2014. ISBN 978-80-86918-76-1.
45. PETRÁŠ, René. *Menšiny a právo v České republice*. 1.vyd. Praha: Auditorium, 2009. ISBN 978-80-87284-00-1.
46. BROKLOVÁ, Eva. *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-718-4760-7.
47. HANZAL, Josef. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-718-4751-8.
48. HITLER, Adolf. *Mein Kampf: zwei Bände in einem Buch. Ungekürzte Ausgabe*. Prag: Naše vojsko, [2016]. ISBN 978-80-206-1620-3.
49. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7.
50. NOVOTNÝ, Miroslav, Tomáš KASPER, Dana KASPEROVÁ, Pavlína KOUROVÁ, Petr KRATOCHVÍL a Ivana ČORNEJOVÁ. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2020. ISBN 978-80-7432-985-2.
51. ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-652-3.

Použité archivální zdroje:

1. KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.
2. Školské katalogy Českého gymnázia ze školních let 1936/37 a 1937/38.
3. Výroční zprávy Českého gymnázia ze školních let 1936/37 a 1937/38.

Použité internetové zdroje:

1. *Chomutov-město* [online]. Chomutov: Statutární město Chomutov, 2014 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.chomutov-mesto.cz/>

2. *Paměť národa* [online]. Praha: POST BELLUM, Z. Ú., 2008 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs>
3. *Sudetští Němci* [online]. Žebrák: Sudetoněmecké krajanské sdružení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, zapsaný spolek, 2015 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.sudetstiniemci.cz/cs/>
4. *Komotau.de* [online]. Mühlacker: Der Kreisvorstand, 2002 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.komotau.de/>
5. *Židovské muzeum v Praze* [online]. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2013 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.jewishmuseum.cz/>
6. Češi a Němci. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. České Budějovice: NEBE, 1998 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/cesi-a-nemci>
7. *ASPI* [online]. Česká republika: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/>
8. *Moderní dějiny* [online]. Praha: Občanské sdružení PANT, 2009 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/>
9. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. Praha: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?akk=7>
10. *Vláda ČR* [online]. Praha: Vláda ČR, 2009 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/>
11. *ESIPA* [online]. Praha: ESIPA, 2002 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://esipa.cz/prehled>
12. *Český statistický úřad* [online]. Praha: ČSÚ [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/>
13. *Britské listy* [online]. Praha: Občanské sdružení Britské listy, 1996 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://blisty.cz/>
14. *Obec Jastrabie pri Michalovciach* [online]. Jastrabie pri Michalovciach: ECHELON 2 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <http://www.jastrabieprimichalovciach.sk/>
15. *Digitální knihovna* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/>
16. *HOLOCAUST* [online]. Praha: Holocaust.cz [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/>
17. První sčítání lidu se konalo před 95 lety. Ústecký deník.cz [online]. VLTAVA LABE MEDIA, 15.2.2016 [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://ustecky.denik.cz/z-regionu/prvni-scitani-lidu-se-konalo-pred-95-lety-20160215.html>

Obrazová příloha

Obrazová příloha č. 1

Věk	Primární vzdělání*		Sekundární vzdělání				Terciární vzdělání
24							Univerzity, techniky, akademie, vojenské školy, diecézní semináře aj.
23							
22							
21							
20							
19							Gymnázia 8 let ¹
18			Odborné a pokračovací školy (živnostenské, průmyslové, rolnické obchodní, lesnické, dívčí, hospodářské, rodinné, umělecké aj.) 2-4 roky ²	Učitelské ústavy 4 roky ¹	Odborné školy 4 roky ¹	Reálky 7 let ¹	
17							
16							
15							
14	Obecné vyšší školy 3 roky	Městské školy 3 roky					
13							
12							
11	Obecné školy 5 let						
10							
9							
8							
7							

* Povinná školní docházka 8 let (od 6 do 14 let); ¹ Maturitní zkouška; ² Zakončení dle typu školy, včetně maturity

* Povinná školní docházka 8 let (od 6 do 14 let); ¹ Maturitní zkouška; ² Zakončení dle typu školy, včetně maturity

Školství v Československu v letech 1922-1940. NOVOTNÝ, Miroslav, Tomáš KASPER, Dana KASPEROVÁ, Pavlína KOUROVÁ, Petr KRATOCHVÍL a Ivana ČORNEJOVÁ. Velké dějiny zemí Koruny české. Praha: Paseka, 2020, s. 589. ISBN 978-80-7432-985-2.

Obrazová příloha č.2

Ernst Storch [online]. [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/46568879-Okresni-soudy-a-advokacie-na-chomutovsku-v-letech.html>

Obrazová příloha č. 3

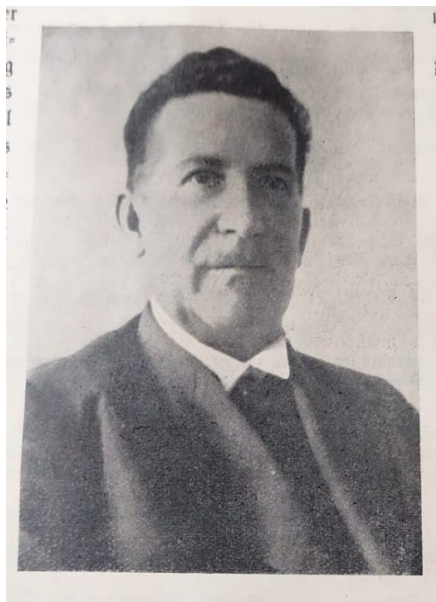
Jezuitská kolej [online]. [cit. 2021-6-9]. Dostupné z: <http://www.komotau.de/alte-hp/Komotau/gym.htm>

Obrazová příloha č. 4

BINTEROVÁ, Zdeňka. Dějiny Chomutova. Chomutov: Okresní muzeum, 1997. ISBN 80-238-1756-6.

Obrazová příloha č. 5

Alfred Herr

KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

Obrazová příloha č. 6

MICKA, Jan, František JEŽIL, Marie ZLÁMALOVÁ, Zdeněk KNOBLOCH a Helena SOLNAŘOVÁ. *Gymnázium Chomutov: Historie a současnost*. Chomutov: Tiskárna Akord, 2011.

Obrazová příloha č. 7

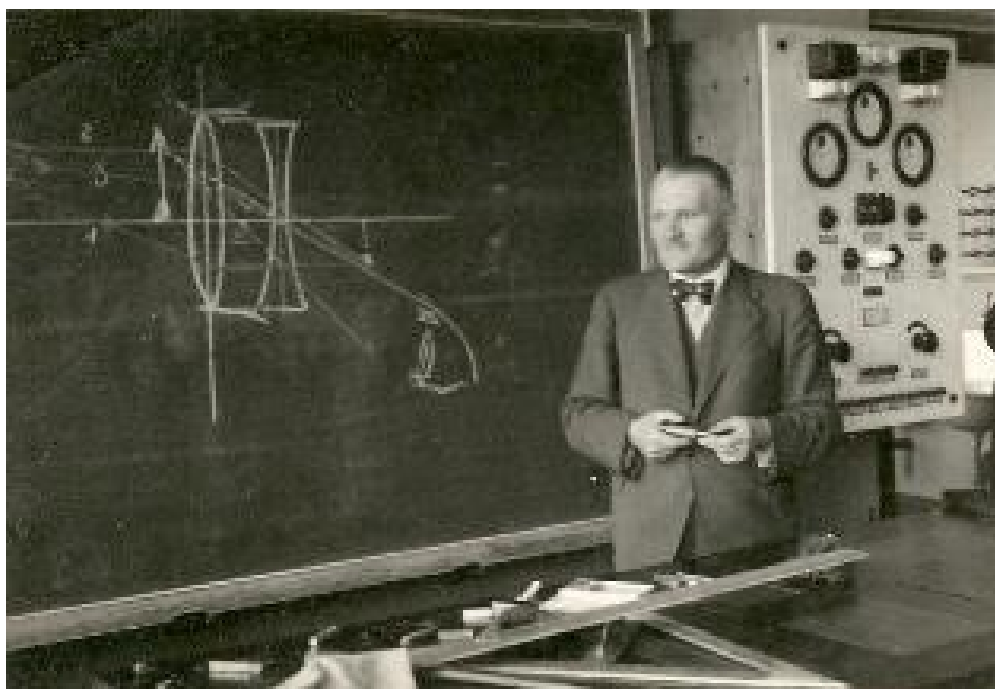
Gymnázium Chomutov [online]. [cit. 2021-6-9]. Dostupné z: <http://www.komotau.de/altehp/Komotau/gym.htm>

Obrazová příloha č. 8

KREISL, Ottmar. *Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945*. Karlsfeld, 1995.

Obrazová příloha č. 9

Karel Božskanl při výuce fyziky [online]. [cit. 2021-7-4]. Dostupné z: <http://www.komotau.de/alte-hp/Komotau/gym.htm>

Obrazová příloha č.10

Třída 3.B (ročník 1934-1942) v tzv. Horní třídě s profesorem Ernstem Tischerem (zvaným Wicky) z roku 1937

KREISL, Ottmar. Das Komotauer Gymnasium: 1591-1945. Karlsfeld, 1995.

Obrazová příloha č. 11

Pallas Athena [online]. [cit. 2021-6-27]. Dostupné z:
https://chomutovsky.denik.cz/zpravy_region/bohyne-athena-opet-shlizi-z-gymnazia-na-chomutov-20141209.html

Obrazová příloha č. 12

Alaunseebad [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.boehmisches-erzgebirge.cz/pictures/Komotau/index.html>

Obrazová příloha č. 13

České reálné gymnázium v Chomutově [online]. [cit. 2021-6-9]. Dostupné z: <https://poznamkypanabavora.wordpress.com/2018/07/01/ceske-realne-gymnazium-v-chomutove-1935-1938/>

Obrazová příloha č. 14

Dlouhá ulice [online]. [cit. 2021-6-9] . Dostupné z:
<https://poznamkypanabavora.files.wordpress.com/2018/06/obr-5.jpg>

Obrazová příloha č. 15

Komotauer im Strom der Zeit [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z:
<https://www.booklooker.de/B%C3%BCcher/Angebote/titel=Komotauer+im+Strom+der+Zeit+Lebensbilder+durch+sechs+Jahrhunderte>

Obrazová příloha č. 16

Hans Goldmann [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00415-020-10253-3>

Obrazová příloha č. 17

Kurt Antreich [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.emeriti-of-excellence.tum.de/en/a-z/kurt-antreich/>

